

inclusief provinciale bijlage

museum

PEIL

nummer 11, juni 1999

COLLEGIAAL INFORMATIEBLAD VOOR MUSEA

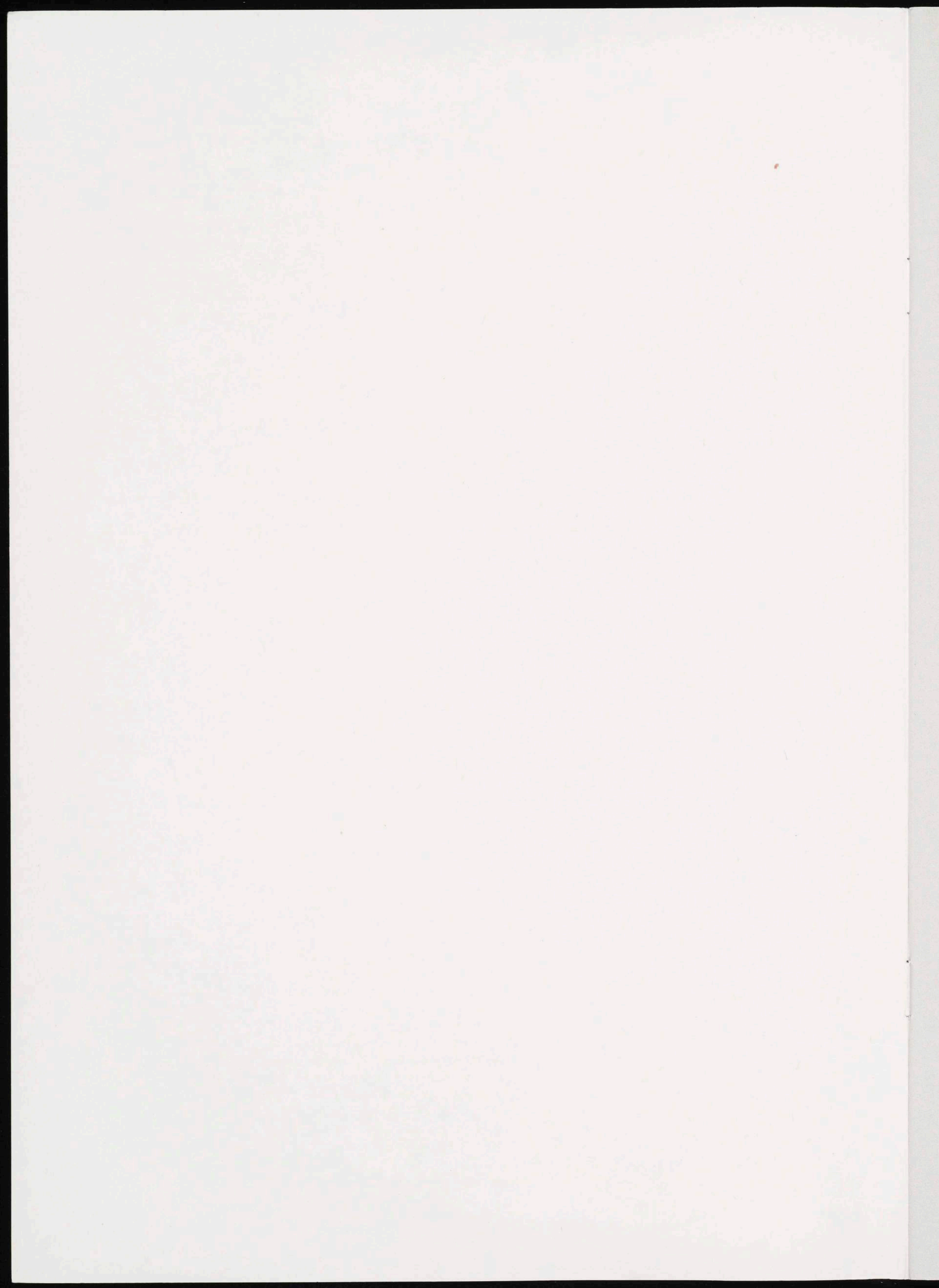

SUBSIDIE DANKZIJ REGISTRATIE

MUSIP

CULTUUR EN SCHOOL

STREEKDRACHTEN, BEWAREN OF BEWEGEN

Inhoud

Voorwoord	1
De provinciaal museumconsulenten en het Landelijk Contact van Museumconsulenten	2
Boeken en tijdschriften	3
Het Molenmuseum ontvangt subsidie dankzij museumregistratie	4
MUSIP - MUSEum Inventarisatie Project	7
Cultuur en School	10
■ Wegwijs in het onderwijs: termen verklaard	
■ De Kunst van het Kijken	
■ Dat zoeken we op	
Streekdrachten, bewaren of bewegen	16
Het millenniumprobleem en de collectieregistratie	19
Het omgaan met objecten in parken en tuinen	21
LCM info	24

Colofon

Museumpeil is een gezamenlijke uitgave van de bureaus van de provinciaal museumconsulenten.

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de redactie

Redactie

Minette Albers, Hans de Haan, Ellen Loozen, Marianne de Rijke en Marjolein Spruijt

Eindredactie

Ellen Loozen en Hans de Haan

ISSN 1381-1088

Ontwerp & Vormgeving

De Vormers,
bureau voor grafische vormgeving, Utrecht

Drukkerij

Pascal, Utrecht

Redactie-adres

Stichting Ondersteuning Musea
Mariaplaats 23
3511 LK Utrecht
Telefoon: 030-234 38 80
Fax: 030-232 86 24

Nummer 11, juni 1999

Foto omslag: Het registratieproject in het Molenmuseum in volle gang
Foto: Jelmer Prins

De redactie

Voorwoord

In 1999, het laatste jaar voor de magische overgang naar de 21ste eeuw, staat er ook in museumland veel te gebeuren. Slaan alle computers op hol en worden al mijn bestanden gewist op 1 januari 2000? Wordt mijn museum wel of niet geregistreerd? Het zijn uiterst belangrijke vragen met voor de musea soms heel ingrijpende gevolgen. In Museumpeil nummer 11 vindt u er meer informatie over.

Over de inhoud

Over het eerste probleem laten we Jan van der Starre aan het woord in het artikel 'Het millenniumprobleem en de collectieregistratie'. Van der Starre noemt dit het 'jaar 2000 probleem'. Met behulp van dit artikel kunt u wellicht veel onheil voorkomen.

De museumregistratie is een grootschalig project waar alle musea mee geconfronteerd zullen worden. Evenals in voorgaande nummers van Museumpeil komt dit belangrijke onderwerp ook nu weer aan de orde. De ervaringen van het Molenmuseum in Koog aan de Zaan met de registratie wordt belicht. Het voorlopig geregistreerd museum krijgt dankzij deze voorlopige registratie een subsidie van f 20.000 van de provincie Noord Holland om achterstanden op het gebied van collectie registratie in te halen.

Is er nog hoop voor beelden die buiten staan, onbeschermd tegen regen en wind?

En wat doen we met originele streekdrachten, moeten we die bewaren of mogen die bewegen?

Over de eerste vraag heeft Rob Crèvecoeur van het Instituut Collectie Nederland zich gebogen. Het artikel 'het omgaan met objecten in de tuinen en parken' geeft een aantal goede raadgevingen voor het behoud en beheer van deze, door hun plaats en positie, tamelijk kwetsbare objecten. Marysa Otte, consultant behoud en beheer van het Gelders Oudheidkundig Contact, gaat in op de problematiek van het dragen of juist niet dragen van authentieke streekdrachten in de context van een goed behoud en beheer van textielcollecties.

Museumpeil schenkt regelmatig aandacht aan Cultuur en Schoolprojecten. Omdat er de laatste jaren

zoveel verandert in het onderwijs is er een uitgebreide verklarende woordenlijst geschreven. Verder worden in dit nummer twee educatieve projecten uit Zeeland en Groningen belicht. Het zijn projecten die we graag onder uw aandacht willen brengen.

In Utrecht wordt momenteel de laatste hand gelegd aan MUSIP, een inventarisatieproject om beter inzicht te krijgen in de samenstelling en kwaliteit van de museale collecties in deze provincie. Kortom het is weer een nummer om te lezen en te bewaren.

Nieuw is dat het museumconsulent-schap in de provincie Drenthe ook een eigen provinciaal deel uitgeeft. Helaas is deze keer het provinciale deel van Zuid-Holland wegens ziekte komen te vervallen.

Ter informatie Twee delen

Museumpeil verschijnt in twee delen. Het eerste algemene deel bevat artikelen en informatie die voor alle Nederlandse musea van belang zijn. Het tweede, losse deel is uitsluitend bestemd voor de eigen provincie.

Abonnement

Voor f25,- per jaar krijgt u twee maal Museumpeil. Voor f5,- extra per jaar krijgt u tevens de provinciale bijlage naar keuze. Opgave bij het bureau van de provinciaal museumconsulent in de betreffende provincie. Voor f60,- per jaar krijgt u Museumpeil inclusief alle zeven provinciale bijlagen. Opgave bij het redactie-adres in Utrecht. Abonnementen lopen per kalenderjaar en dienen voor het einde van het jaar opgezegd te worden.

De provinciaal museumconsulent en het Landelijk Contact van Museumconsulenten

In bijna alle provincies is een provinciaal museumconsulent werkzaam. Waar houden ze zich mee bezig? Kunt u ook contact met hem of haar opnemen? Met welke vragen kunt u bij ze terecht? En wat is dan het Landelijk Contact van Museumconsulenten (LCM) en wat merkt u daarvan?

Deze en nog meer vragen worden in het volgende artikel beantwoord.

De provinciaal museumconsulent

In de jaren '70 kwam een ontwikkeling op gang waarin de functie van museumconsulent werd gedecentraliseerd van het rijk naar het niveau van de provincies. Op dit moment kennen alle provincies in Nederland, nu nog met uitzondering van Flevoland, de functie van provinciaal museumconsulent.

De museumconsulent heeft een breed takenpakket. Deze taken betreffen zowel rechtstreeks de ondersteuning van de musea in de provincie, maar ook de raakvlakken en contacten van die musea met de culturele en cultuurtoeristische infrastructuur van de provincie.

Voor de musea is de consulent op afroep beschikbaar om advies te geven op het gebied van bijvoorbeeld bedrijfsvoering en financiën, registratie en documentatie, behoud en beheer, publieksbenadering en presentatie. In de meeste gevallen is de consulent in staat om op grond van opleiding, kennis en ervaring een direct antwoord op de vraag te geven. Soms wordt doorverwezen naar iemand met meer specialistische deskundigheid - zoals medewerkers van Instituut Collectie Nederland, of naar vakconsulenten die bij een aantal provinciale bureaus werkzaam zijn.

De advisering van individuele musea is maatwerk en vergt daardoor een forse tijdsinvestering. Vaak worstelen verschillende musea, zonder het te weten, met dezelfde problemen. Deze consta-

tering leidde tot de opzet van basiscursussen en workshops; inmiddels worden in het hele land de diverse cursussen aangeboden. Een aardig neveneffect is dat tijdens deze bijeenkomsten de medewerkers van verschillende musea elkaar ontmoeten en ervaringen uitwisselen.

Zeker twee aspecten van het consulentenschap zijn hier nog van belang. Als verbindende factor tussen de musea in de provincie is de consulent in staat een voortrekkersrol te spelen bij gezamenlijke initiatieven van musea, bijvoorbeeld op publicitair of educatief gebied. Een voorbeeld is de jaarlijkse uitgave van een regionaal museummagazine, of de provinciale promotie van de musea op Internet. Het tweede is dat de museumconsulent ook gesprekspartner en adviseur is voor de overheid, zowel de provinciale als de gemeentelijke en andere instellingen en organisaties..

Het dienstverband van de museumconsulenten is divers: de een is in dienst van een provinciale vereniging of federatie van musea, anderen hebben een zelfstandig door de provincie gesubsidieerd bureau. Een nieuwe ontwikkeling is dat het consulentenschap hier en daar onderdeel wordt van een stichting voor cultureel erfgoed.

Het Landelijk Contact van Museumconsulenten

Het LCM is in 1984 ontstaan als een overlegplatform van de provinciaal museumconsulenten en biedt de provinciaal museumconsulenten en hun medewerkers een platform voor het uitwisselen van kennis en ervaringen, en bevordert zo hun deskundigheid. Snel bleek dat het LCM ook de aan-

gewezen organisatie is om landelijke samenwerkingsprojecten op te zetten, en dat verschillende organisaties een beroep doen op de in het LCM aanwezige deskundigheid. Deze ontwikkeling is in de *LCM Beleidsnota 1990* vertaald in officieel beleid: het LCM zal zich verder ontwikkelen tot een landelijke projectorganisatie voor de provinciale bureaus en een actieve rol gaan spelen als samenwerkingspartner in de landelijke museumwereld.

De stichting LCM, waarvan de elf museumconsulenten het bestuur vormen, ontvangt geen exploitatiesubsidie. De werkzaamheden voor het LCM maken deel uit van het takenpakket van de provinciaal museumconsulent en zijn of haar medewerkers. De kosten van projecten en publicaties worden zoveel mogelijk gedekt door speciale subsidies. Door de verdergaande professionalisering van de Nederlandse musea worden steeds hogere eisen gesteld aan de producten en de diensten van het LCM. Inmiddels is sprake van een organisatie van een dusdanige omvang dat de aanstelling van een parttime beleidsmedewerker in 1997 noodzakelijk was om ook in de toekomst efficiënt en slagvaardig te kunnen handelen. Jelmer Prins werkt, gehuisvest in het kantoor van de NMV te Amsterdam, per week twee dagen voor het LCM, en twee dagen voor LCM en NMV, voor de coördinatie van het gezamenlijke cursusaanbod en voor het gezamenlijke project van het museumregister.

Het LCM streeft naar een professioneel basisniveau van de Nederlandse musea. Om dat basisniveau te bevorderen wordt een reeks van basiscursussen ontwikkeld en worden projecten opgezet ten dienste van de musea.

Basiscursussen

De basiscursussen (zoals Behoud en beheer, Registratie en documentatie) zijn in LCM-verband door werkgroepen, bestaande uit medewerkers van de provinciale bureaus en soms ook

Door:
Pim Witteveen,
provinciaal museum-
consulent Drenthe en
vice-voorzitter van
het LCM
(met dank aan
Jelmer Prins)

Boeken & tijdschriften

Museums in the Netherlands: Facts and Figures 1997

ICOM (International Council of Museums) is de enige internationale vakorganisatie op het gebied van musea. Om de vier jaar organiseert ICOM een internationale conferentie. Naar aanleiding van de 18de ICOM conferentie die in oktober 1998 werd gehouden in Melbourne (Australië) heeft ICOM-Nederland een Engelstalige publicatie over de Nederlandse museale situatie uitgebracht: *Museums in the Netherlands: Facts and Figures 1997*. Nederland is het enige land dat zich op een dergelijke manier presenteert.

De publicatie geeft een doorsnee van museaal Nederland aan de hand van een beschrijving van 25 musea van verschillende grootte en thematiek. In de inleiding wordt ingegaan op de groei van de musea in de afgelopen vijftig jaar, hoe de musea verspreid liggen over Nederland, het aantal bezoeken en een typering van de bezoekers. Verder wordt aandacht besteed aan de MJK, het effect van tentoonstellingen en de invloed van commerciële activiteiten in het museum.

Met behulp van cirkel- en staafdiagrammen wordt een en ander overzichtelijk verduidelijkt.

Bij alle 25 musea wordt kort ingegaan op het type collectie, de doelstelling wordt genoemd, de inkomsten en waar die vandaan komen, het aantal bezoekers en hoe deze verdeeld zijn over de verschillende toegangsprijzen.

Achterin een aantal overkoepelende organisaties opgenomen met een toelichting van werkwijze en taken.

Meer informatie over ICOM en het lidmaatschap kunt u verkrijgen bij de NMV. Hier is ook de publicatie aan te vragen voor f 20,-, telefoon (020) 670 11 00.

externe deskundigen, opgezet, aan de praktijk getoetst en bijgehouden op actuele ontwikkelingen. Ze zijn bedoeld voor betaalde en onbetaalde museummedewerkers zonder relevante vooropleiding, bieden de elementaire kennis die nodig is om op basisniveau in het museum te kunnen functioneren, en worden overal in het land georganiseerd door de bureaus van de provinciaal museumconsulenten. Waar en wanneer de basiscursussen plaatsvinden kan men onder andere lezen in de jaarlijkse brochure van NMV en LCM. De nieuwe brochure verschijnt in juni. De NMV coördineert het gehele basis- en bijscholingsprogramma voor museummedewerkers.

Op basis van het materiaal waarmee reeds enkele jaren cursussen zijn gegeven ontwikkelt het LCM syllabi en geeft ze uit. Over behoud en beheer verscheen de syllabus *Passieve conservering*, de syllabus *Registratie en Documentatie* beleefde al een tweede druk. *Museum en Publiek* en *Bedrijfsvoering* zijn in voorbereiding. Deze cursusboeken zijn ook in gebruik bij de Reinwardt Academie, het Instituut Collectie Nederland (de Opleiding Restauratoren) en de Vlaamse museumconsulenten.

Naast de basiscursussen worden, op basis van vragen uit het veld of ingegeven door actuele ontwikkelingen, studiedagen en -middagen georganiseerd over uiteenlopende onderwerpen als BTW en museumwinkels.

Projecten

Naast de cursussen ontwikkelt het LCM met regelmaat projecten ten dienste van de museumwereld. In 1996 ontvingen alle Nederlandse musea van het LCM de publicatie *Welkome gasten*, een handreiking voor goed gastheerschap voor mensen met een handicap. In 1997 werd het LCM-dozenproject afgerond. Een bijdrage van het LCM aan de verbetering van de passieve conservering: musea waren in staat gesteld tegen sterk gereduceerd tarief (dankzij een substantiële bijdrage van de Mondriaan Stichting) dozen van zuur-

vrij karton aan te schaffen, in diverse maten en uitvoeringen, voor de berging van collecties in het museumdepot. Bijna driehonderd afnemers bleken gezamenlijk zo'n 34.000 dozen te hebben aangeschaft en nog steeds is er vraag naar.

In 1998 was de presentatie van *Het Glazen Museum*, de publicatie van een brochure over museumvitruines, waarin zowel aandacht werd besteed aan de eisen van presentatie als aan de eisen die uit het oogpunt van conservering mogen worden gesteld. Bij de brochure verschenen richtlijnen en bouwtekeningen voor het zelf bouwen van vitrines.

Enkele maanden geleden ontvingen alle musea in Nederland een exemplaar van de *Handreiking voor het schrijven van een collectieplan*, een gezamenlijke uitgave van het LCM en het Instituut Collectie Nederland. Een nuttig boekje: niet alleen voor de musea die een subsidieaanvraag indienen bij de Mondriaan Stichting, waarbij een collectieplan onontbeerlijk is, maar ook met het oog op de nu zo actuele museumregistratie.

Het Museumregister

De NMV en het LCM introduceerden in 1997 in Nederland het museumregister. Doel is de verdere kwaliteitsverbetering van de Nederlandse musea. De musea die voldoen aan een aantal museale basiseisen kunnen worden ingeschreven in het register en ontvangen een certificaat. Musea die aangeven over enkele jaren aan de eisen te kunnen voldoen worden voorlopig geregistreerd en hebben daardoor enige tijd om - met behulp van de provinciaal museumconsulent - achterstanden in te halen. Een ambitieus traject, dat veel aandacht en tijd vraagt van LCM en NMV, maar zeker ook van de musea. In Museumpeil wordt regelmatig verslag gedaan van de ontwikkelingen op dit gebied. Elders in dit nummer treft u ditmaal het artikel 'Het Molenmuseum ontvangt subsidie dankzij museumregistratie' aan. ■

Het Molenmuseum ontvangt subsidie dankzij museumregistratie

Het Molenmuseum in Koog aan de Zaan is een voorlopig geregistreerd museum. Dankzij deze status kon het museum aanspraak maken op een speciale subsidie van de provincie Noord-Holland voor het collectieregistratieproject. Museumpeil sprak met de heer A.F. Neuhaus, al dertig jaar onbezoldigd conservator van het museum, en met mevrouw Else Hanraads, extern coördinator van het project.

Het collectieregistratieproject in volle gang.
Rechts mevrouw Else Hanraads

door:
Jelmer Prins is beleidsmedewerker van het LCM en bureaumedewerker van de NMV, onder meer belast met de ondersteuning van de Stichting Het Nederlands Museumregister i.o.

Het eerste molenmuseum van Nederland

Het Molenmuseum is ontstaan in 1928 en herbergt de verzameling van de Vereniging De Zaanse Molen. Het is gevestigd in twee verplaatste oude koopmanshuizen, waarvan de eerste reeds in de jaren twintig geheel is ontmanteld en opnieuw gebouwd op de huidige locatie aan de Museumlaan. De Vereniging heeft als doelstelling het behouden van de Zaanse molens en het opwekken en bevorderen van de belangstelling hiervoor. De 'buitencollectie' bestaat uit elf molens (waarvan vijf zijn gelegen aan de Zaanse Schans), en de 'binnencollectie' bestaat onder andere uit molenmodellen en -onderdelen (de kerncollectie), molenmakersgereedschappen, schilderijen, (bouw)-

tekeningen, prenten en foto's.

Het Molenmuseum wordt draaiende gehouden door zeventien medewerkers, waaronder één betaalde kracht, de beheerder. De gemeente Zaanstad levert een belangrijke bijdrage in de exploitatiekosten, in de vorm van de loonkosten van de beheerder en een deel van de overige kosten. Aankopen worden bekostigd uit het Willem Visser-Fonds, dat speciaal voor dat doel is opgericht en gevoed wordt door schenkingen en legaten.

Naast de vaste opstelling worden jaarlijks gemiddeld vier tijdelijke tentoonstellingen georganiseerd. Het Molenmuseum richt zich op de bewoners van de Zaanstreek, maar ook op binnen- en buitenlandse toe-

risten. In totaal ontvangt het ongeveer 12.000 bezoekers per jaar.

Voorlopig geregistreerd museum

De museumregistratie is in 1997 gestart in de provincie Noord-Holland. Het Molenmuseum heeft inmiddels de status van voorlopig geregistreerd museum.

De registratieprocedure biedt musea een analyse en controle van de eigen organisatie. Het Molenmuseum bleek aan vrijwel alle basiseisen voor museumregistratie te voldoen, maar de collectieregistratie was nog niet op orde en de kwalificatie van de medewerkers voldeed niet in alle opzichten aan de norm. De achterstanden op het gebied van passieve conservering waren echter in het recente verleden reeds weggewerkt. Temperatuur en luchtvochtigheid worden gemeten door middel van thermohygrografen, er is klimaatbeheersingsapparatuur geplaatst en het buitenlicht wordt getemperd door middel van Verosol gordijnen. Het depot, ondergebracht in de nabijgelegen molen 'Het Pink', is aangepast op advies van het Instituut Collectie Nederland. In het kader van het Provinciaal Preserveringsproject werden 56 schilderijen met een 'A-status' geïnventariseerd en voorzien van een conditiekaart.

De voorlopige registratie was voor het museum aanleiding om de geïdentificeerde achterstanden in de basisregistratie net zo voortvarend aan te pakken als destijds de conservering. Bij de opzet van beide projecten speelde de museumconsulent voor de Zaanstreek en Waterland, de heer Rik Doornberg, een adviserende en bemiddelende rol. Hij bood hulp bij het opstellen van de projectplannen en het zoeken van de juiste uitvoerders.

Collectieregistratie

Het Molenmuseum beschikt niet over voldoende kennis en mankracht om

Het Molenmuseum
in Koog aan de
Zaan.

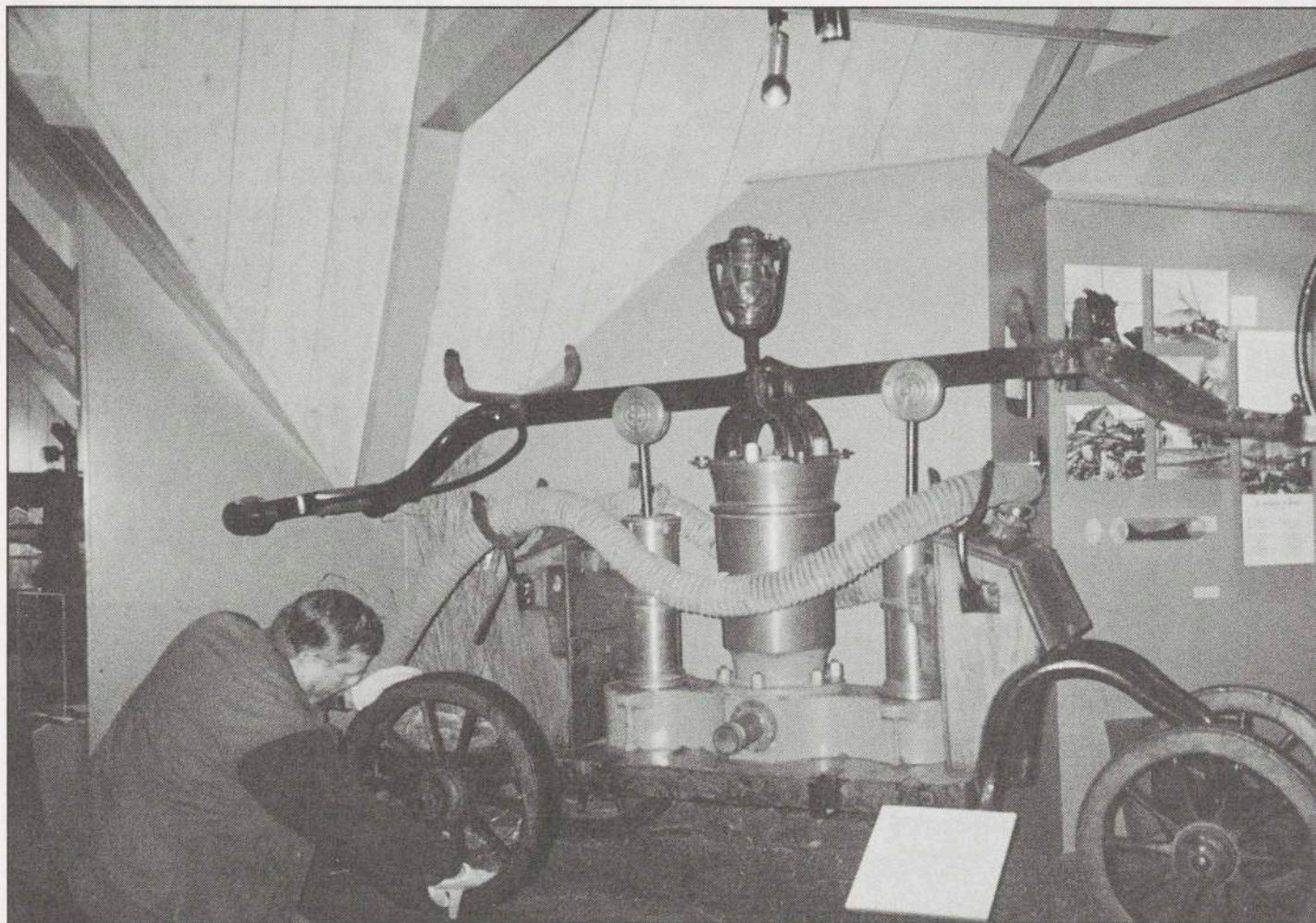

de collectie overeenkomstig de gangbare normen te registreren en te ontsluiten. Tot voor kort werden alle objecten in volgorde van binnenkomst geadministreerd in een inventarisregister. De heer Neuhaus zelf kan de meeste gegevens daarin terugvinden, maar zag in dat deze situatie met oog op de toekomst moest veranderen. Hij schreef een registratieplan, en eind vorig jaar begon een gespecialiseerd bedrijf, bijgestaan door vrijwilligers van het museum, aan de eerste fase: de basisregistratie van alle modellen, maquettes, onderdelen en gereedschappen, in totaal zo'n 1200 objecten. In de volgende fase zullen de schilderijen en de papiercollectie worden geregistreerd, en dan die-

nen alle gegevens nog als database (IMC-modules) ingevoerd te worden in de computer. De eerste fase kan worden uitgevoerd dankzij een speciale subsidie van fl. 20.000 van de provincie Noord-Holland. De provincie geeft in haar subsidiebeleid prioriteit aan voorlopig geregistreerde musea; een belangrijke steun in de rug van de museumregistratie. Else Hanraads, extern coördinator van de eerste fase, heeft reeds ondervonden dat de basisregistratie meer tijd kost dan was geraamd: er kwam toch van alles te voorschijn waarvan men niet wist wat het was, en een flink aantal inventarisnummers bleek te bestaan uit meerdere losse onderdelen die in de objectomschrijving allemaal apart worden

behandeld. Eén model bleek zelfs te bestaan uit 100 losse stukken. Zij pleit er dan ook voor reeds bij het schrijven van het projectplan vakspecialisten in te schakelen. Ondanks dat is de basisregistratie van de collectie van het Molenmuseum inmiddels een flink eind op weg. Dankzij de nieuwe kennis over de collectie worden de lacunes zichtbaar en kan het verzamelbeleid nauwkeuriger worden geformuleerd. Vooralsnog ziet het museum echter geen aanleiding om objecten af te stoten. Wel zal er voor educatieve doeleinden een 'hands-on' collectie worden aangewezen, bestaande uit dublures van mindere kwaliteit.

Het Molenmuseum ontvangt subsidie dankzij museumregistratie

Deze brandspuit wordt nu geregistreerd. De losse onderdelen worden allemaal apart beschreven.

Vrijwilligers

Zonder de betrokkenheid en het enthousiasme van vrijwilligers kunnen kleine musea niet functioneren, en het Molenmuseum vormt daarop geen uitzondering. De heer Neuhaus benadrukt het belang van de inbedding van het museum in de lokale gemeenschap. Hoewel de museumregistratie veelal rekening houdt met de aard en schaal van het museum, worden met betrekking tot het behoud en beheer van de collectie volgens hem toch eisen gesteld die een hoge druk leggen op de medewerkers. Gelukkig staan de vrijwilligers van het Molenmuseum open voor nieuwe ontwikkelingen en zijn zij bereid zich bij te scholen. 'Maar de basiscursussen Behoud en Beheer en Registratie en Documentatie zouden wel wat regelmatig aangeboden mogen worden', aldus de heer Neuhaus. Om in aanmerking te komen voor volledige registratie dient de kwalificatie van de medewerkers immers minstens te liggen op het niveau van de basiscursussen van het Landelijk Contact van Museumconsulenten.

Presentatie en educatie

Hoewel de huidige presentatie en publieksfaciliteiten van het Molenmuseum voldoen aan de eisen voor

museumregistratie, heeft het museum grote plannen voor de toekomst. In de vaste opstelling komt de aandacht minder te liggen op de techniek, en meer op het dagelijks leven, dit om het publieksbereik te vergroten. Een bezoek aan de oliemolen 'Het Pink' zal onderdeel gaan uitmaken van een bezoek aan het museum. Een aantal vrijwilligers zal worden getraind om op te treden als gastheer of gastvrouw, en speciaal voor kinderen komt er een 'Molen-educatief centrum' naast het museum. In samenwerking met het Biolo-

gisch Lescentrum Zaandam en in het kader van het Proefproject Omgevingsonderwijs Zaanstad worden cultuurhistorische lesprojecten ontwikkeld, waarin een bezoek aan het museum naar behoefte wordt gecombineerd met activiteiten in de omgeving. Om dit te begeleiden zal het vrijwilligerslegioen binnenkort worden uitgebreid met een educatief coördinator.

Tot slot

Het Molenmuseum is een klein museum met een grote uitstraling. De enthousiaste groep vrijwilligers is steeds bereid om met de tijd mee te gaan. De status van voorlopig geregistreerd museum bevestigt dat het Molenmuseum een goed museum is dat op professionele wijze werkt aan het inhalen van de achterstanden. Met het gegeven dat het basisregistratieproject noodzakelijk is voor volledige registratie kreeg het museum een belangrijk argument in handen om subsidiegevers en sponsors te overtuigen van de noodzaak ervan.

Het Museumregister is een instrument om de kwaliteit van musea zichtbaar te maken en te verbeteren. De Nederlandse Museumvereniging en het Landelijk Contact van Museumconsulenten hebben middels een aantal basiseisen een minimumstandaard voor het functioneren van musea geformuleerd. Het betreft een uitwerking van de definitie van een museum, zoals vastgesteld door de International Council of Museums (ICOM). Een museum dat aan de basiseisen voldoet bezit een institutionele basis die de continuïteit waarborgt, beschikt over een beleidsplan, bezit een collectie en heeft die geregistreerd, draagt op verantwoorde wijze zorg voor de collectie, verricht onderzoek, heeft een aantal basisvoorzieningen voor het publiek, beschikt over gekwalificeerde medewerkers, heeft een stabiele financiële basis en houdt zich aan de wettelijke bepalingen. Musea die niet voldoen aan de standaard, maar wel de intentie uitspreken deze binnen drie jaar door te voeren, kunnen voorlopig worden geregistreerd. Het beheer van het Museumregister wordt binnenkort ondergebracht bij de Stichting Het Nederlands Museumregister. Inmiddels (maart 1999) zijn in Noord- en Zuid-Holland vierentwintig musea geregistreerd en vierendertig musea voorlopig geregistreerd. Zeven musea komen niet in aanmerking voor registratie.

MUSeum Inventarisatie Project

De Collectie Utrecht bijna in kaart gebracht

Al weer enige jaren wordt er gesproken over de Collectie Nederland. Wat wordt eigenlijk daarmee bedoeld? Uitgaande van de definitie 'Alle collecties die op het gebied van cultureel erfgoed en onderling in verhouding tot elkaar een bepaalde cultuurhistorische waarde vertegenwoordigen in de musea in Nederland' wordt in de provincie Utrecht het eerste provinciale overzicht van de Collectie Nederland samengesteld.

Met het MUSeum Inventarisatie Project (MUSIP) worden alle collecties van alle musea in de provincie Utrecht op het niveau van deelcollecties geïnventariseerd. Voor het eerst worden de Deltaplancategorieën en de Art and Architecture Thesaurus (AAT) op provinciale schaal toegepast.

Eind juni van dit jaar zijn alle collecties in een database opgenomen en hebben alle musea een rapportage gekregen met een overzicht van hun collecties en aanbevelingen voor verder beleid.

In Museumpeil nummer 9 (mei 1998, pag.14-17) staat meer informatie over de achtergronden van het tot stand komen van de database. In de provinciale Utrechtdelen van Museumpeil is regelmatig verslag gedaan van de voortgang van het project.

De inhoud van MUSIP

De provincie Utrecht heeft in de cultuurnota 1995-1998 het voornemen geuit de Collectie Utrecht te inventariseren om meer inzicht te krijgen in de samenstelling en kwaliteit van de museale collecties. Hiervoor is de naam MUSIP bedacht. De Stichting Ondersteuning Musea (SOM) voert het MUSIP uit. Van alle musea in de provincie Utrecht (55) worden alle deelcollecties geïnventariseerd. De drie projectmedewerkers hebben

contact gelegd met de musea en afspraken gemaakt voor werkbezoeken. In overleg met de beheerders, conservatoren en directeurs is besproken hoe de collecties worden geïnventariseerd. De meeste musea werken met een indeling in deelcollecties. Vaak zijn die historisch bepaald bijvoorbeeld op basis van cultuurhistorische periodes of op basis van materialen. De projectmedewerkers gaan vervolgens zelfstandig te werk en leggen -afhankelijk van de grootte van het museum- (verschillende) bezoeken af.

Van de collecties worden verschillende gegevens vastgelegd. De mate van collectieregistratie, bewaaromstandigheden en conservering. Dit is een indicatie omdat het uiteraard over deelcollecties gaat. De gegevens worden bepaald aan de hand van de situatie in de tentoonstellingsruimten en in de depots. Het is niet de bedoeling de mate van registratie, conservering en bewaaromstandigheden per object te noteren. Daarvoor worden vervolprojecten georganiseerd. Het kan voorkomen dat in een over het geheel genomen slecht geconserveerde deelcollectie textiel individuele goed geconserveerde stukken zitten. Daarom moeten de gegevens als een indicatie worden beschouwd. Voor het museum en voor de SOM bieden de gegevens in grote lijnen echter voldoende informatie om daar toekomstig beleid en vervolprojecten op te baseren.

Voor wie is het MUSIP interessant?

Uiteraard biedt de database heel veel informatie aan collectiegegevens die voor musea interessant kan zijn. Bij de organisatie van tentoonstellingen kan men op zoek gaan naar voorwerpen die binnen het thema vallen. In het kader van collectiemobiliteit zijn er collecties die wellicht beter aansluiten bij de doelstelling van een ander museum.

Daarnaast is het MUSIP een beleidsinstrument voor de SOM en de provincie om vervolprojecten op het gebied van beheer en behoud van collecties te initiëren.

Waar raadpleegbaar?

Momenteel is de database alleen op het bureau van de SOM raadpleegbaar; het is een zogenaamde 'stand alone' versie. De SOM is op dit moment aan het onderzoeken wat de beste manier is om de database in een netwerkversie aan te bieden. Uiteraard ligt het voor de hand om dit in de Internetomgeving te doen. Eerst wordt onderzocht welke informatie online beschikbaar komt en in welke vorm. Vanzelfsprekend worden de musea waarvan de collecties in MUSIP zijn opgenomen van te voren geraadpleegd over de manier waarop gegevens voor een breder publiek beschikbaar komen.

Individuele rapportages

Nadat de collecties van een museum zijn geïnventariseerd krijgt elk museum een rapport. Hierin wordt de werkwijze en het doel van het MUSIP nog eens uitgelegd. Vervolgens worden de verschillende velden van de database toegelicht. Zo wordt duidelijk hoe deze velden zijn geïnterpreteerd en toegepast. Van de Deltaplancategorieën wordt de definitie gegeven en het gebruik van de AAT wordt verklaard. Het is namelijk van groot belang dat bij personeelswisselingen in een museum ook nieuwkomers een dergelijk rapport kunnen begrijpen.

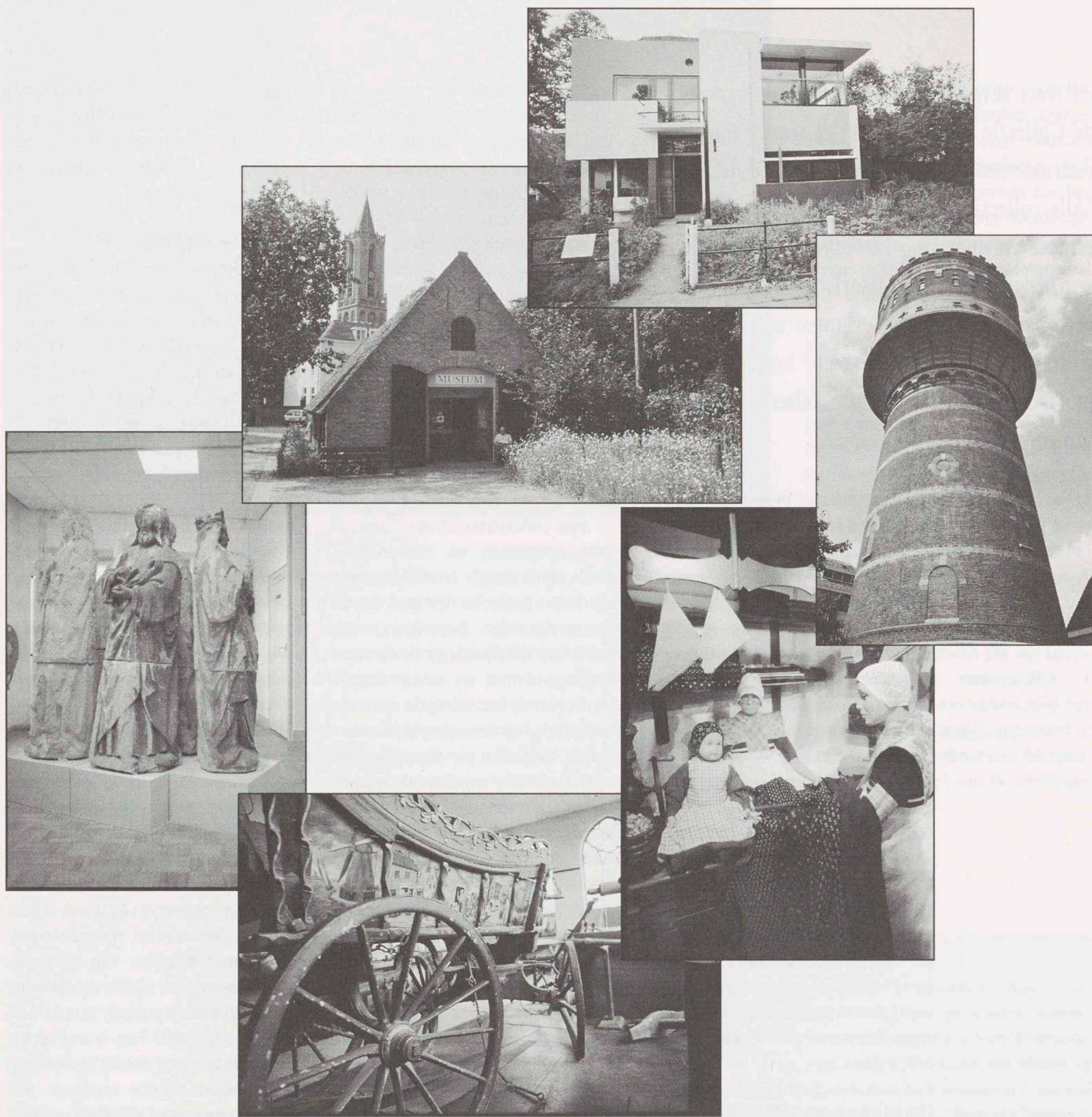
Per deelcollectie komt een uitdraai zodat het museum van elke deelcollectie onder andere de gegevens van collectieregistratie, conservering en bewaaromstandigheden op papier heeft staan. Vooraf wordt een toelichting gegeven hoe men een dergelijke uitdraai moet lezen.

Naar aanleiding van de inventarisatie doet de SOM, waar zij dat nodig acht, een aanbeveling voor te

door:

Marianne de Rijke
consulent behoud en
beheer en project-
leider MUSIP bij de
Stichting
Ondersteuning
Musea Utrecht

MUSeum Inventarisatie Project

ondernemen actie. Dit kunnen aanbevelingen zijn op het gebied van beleid (samenstellen van een collectieplan), op het gebied van collectieregistratie (automatiseren of afronden), bewaaromstandigheden (deelcollectie textiel verantwoord bergen) of de conservering (meerjarenplan opstellen).

AAT

De deelcollecties worden 'vertaald' naar de AAT omdat zo vergelijkbare collecties, die echter veelal in musea anders benoemd worden, toch eenduidig volgens een noemer opgeteld kunnen worden. Om musea tegemoet te komen bij het zoeken naar collecties kunnen zij in de database trefwoorden toevoegen. De trefwoorden geven veelal ook meer in-

formatie over de samenstelling van een deelcollectie.

Het LCM is samen met het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD) bezig met het voorbereiden van regiobijeenkomsten waarin de toepassing van de AAT bij collectieregistratie wordt toegelicht. Er wordt een brochure samengesteld waarin stapsgewijs die aspecten uit de AAT worden toegelicht die

gebruikt kunnen worden bij de basisregistratie (zie elders in dit nummer).

Variabelen

Voor het eerst worden de Deltaplan-categorieën op provinciale schaal toegepast. De deelcollecties worden afgezet tegen vergelijkbare deelcollecties in de rest van de Nederlandse musea. Aangezien het MUSIP voor het eerst in de provincie Utrecht wordt uitgevoerd ontbreekt het vaak aan een referentiekader en is er een gebrek aan inzicht in andere collecties. De toepassing van de Deltaplan-categorieën is daardoor flexibel. Het kan heel goed zijn dat na inventarisatie in andere provincies de cultuurhistorische waarde van collecties gaat verschuiven.

Ook de toepassing van de trefwoorden is variabel. Als het MUSIP in andere provincies wordt uitgevoerd kan er gekeken worden naar de toepassing van de trefwoorden en wordt het noodzakelijk een ordening aan te brengen.

Eerste vervolgproject van start

In januari is de SOM gestart met het eerste MUSIP-vervolgproject. Susan Adam, vierdejaars student aan de Reinwardt Academie en Lianne Heite, student Documentaire Informatiekunde bij Computer & Letteren Universiteit Utrecht zijn bezig de mate van collectieregistratie en de gebruikte handmatige systemen en hard- en software in kaart te brengen. Tevens inventariseren zij de wensen voor de toekomst, ook wat betreft Internetgebruik en digitalisering van afbeeldingen. Er wordt gekeken naar de plaats die automatisering inneemt binnen de organisatie. De SOM krijgt zo een overzicht op basis waarvan zij een museum-pc-project gaat starten. Hierbij wordt gedacht aan een aanbod van computers, een programma voor collectieregistratie, Internet en een net-

werktoepping van de MUSIP-database. Scholing en begeleiding zullen een belangrijk onderdeel van het aanbod uitmaken.

De toekomst

De provincies Noord-Brabant en Groningen hebben het voornemen MUSIP ook uit te gaan voeren. Pas als alle provincies de collecties in kaart hebben gebracht kan gesproken worden van een overzicht van de Collectie Nederland. Het zal een buitengewoon interessante veelheid aan kennis zijn als alle provinciale overzichten in een database aan elkaar zijn gekoppeld en via een netwerktoepassing beschikbaar komen aan alle musea. Momenteel worden er gesprekken gevoerd over hoe een dergelijke toepassing in elkaar gezet zou kunnen worden.

De trefwoorden zullen een rol gaan spelen bij het zoeken naar informatie. Er is besloten om nu nog geen ordening in de trefwoorden aan te brengen. Als enkele provincies het MUSIP uitgevoerd hebben kan gekeken worden welke ordening hanterbaar is en hoe de gebruikte trefwoorden in de verschillende provincies zich tot elkaar verhouden. Ook een ordening op thema is denkbaar waarbij de gebruiker via verschillende onderwerpen in de MUSIP-database kan 'bladeren'.

De SOM levert na afronding van het MUSIP de landelijke standaard aan voor uitvoering in andere provincies. De netwerktoepassing zal voor alsnog een proefvorm krijgen. In samenwerking met andere provincies en op basis van de wensen van de gebruikers kan een definitieve vorm gekozen worden.

Momenteel staan er nog beperkte gegevens over collecties van musea op Internet. Het raadpleegbaar maken van alle collecties van alle musea in de provincie Utrecht zal een enorme vooruitgang betekenen. Met name die collecties die in de depots

worden bewaard en dus niet voor bezoekers te zien zijn worden nu -in ieder geval voor onderzoek- toegankelijk. Het toevoegen van afbeeldingen is voorlopig nog niet aan de orde omdat het om deelcollecties en niet om individuele objecten gaat. Als het om een publiekssysteem zou gaan zouden afbeeldingen een andere functie hebben. MUSIP is vooral interessant voor onderzoek en beleid.

Voor meer informatie:

SOM, Marianne de Rijke ma t/m do,
telefoon (030) 234 38 80
of e-mail som@erfgoed-utrecht.nl

Cultuur en School

Wegwijs in het onderwijs: termen verklaard

Musea richten zich steeds meer op het onderwijs, mede door de stimulans die uitgaat van 'Cultuur en School'. Alle provincies hebben voor het Cultuur en School-geld eigen keuzes gemaakt en dat is zichtbaar in de soort projecten die overal uitgevoerd worden.

In vorige nummers van *Museumpeil* is al aandacht besteed aan een aantal projecten.

Ditmaal belichten we het Zeeuwse initiatief 'Dat zoeken we op' en het Groningse 'De Kunst van het Kijken'.

Maar omdat nog lang niet iedereen bekend is met het onderwijsjargon eerst een termenlijst die als naslagwerk kan dienen indien u gesprekken gaat voeren met het onderwijs.

Hieronder volgt een lijst met termen die te maken hebben met het onderwijs en waarmee het museum in aanraking kan komen als inintaitieven worden genomen richting onderwijs. Het is een alfabetische lijst waarmee getracht is iets van de vernieuwingen en belangrijke verschijnselen in kaart te brengen.

Als een term specifiek van toepassing is op het primair of voortgezet onderwijs wordt dit tussen haakjes vermeld. De cursief gedrukte woorden in de verklaring van de termen zijn terug te vinden in de lijst.

Basisonderwijs, zie *Primair onderwijs*

Basisschool

Is sinds 1986 de opvolger van de 'lagere school'. Voornaamste veranderingen: kleuterschool en lagere school zijn samengevoegd (zie *groep*); het onderwijs wordt afgestemd op de ontwikkeling van de individuele leerling (zie *differentiatie*) waardoor klassikaal lesgeven afneemt; het verwerven en verwerken van informatie krijgt meer nadruk (zie *vaardigheden*).

Bavo, zie *Basisvorming*

Basisvorming - bavo
(voortgezet onderwijs)

Eerste stap in de hervorming van het voortgezet onderwijs, ingevoerd in 1993. De basisvorming betreft de eerste drie jaar van havo en vwo, en de eerste twee jaar vbo en mavo. In deze periode volgen alle leerlingen een identiek pakket van 15 vakken waarvoor kerndoelen geformuleerd zijn die bij afronding van de basisvorming gehaald horen te zijn. Nieuwe vakken zijn o.m. gezondheid en techniek. Zelfstandig(er) werken en het verwerven van vaardigheden staan hoog in het vaandel. Zie: *TVS-formule*

Bovenbouw

De hoogste jaren van zowel het primair als het voortgezet onderwijs. In het primair onderwijs gaat het meestal over groep 7 en 8 (10-tot 12-jarigen), soms ook groep 6 (9-jarigen). De bovenbouw van het voortgezet onderwijs heet sinds 1998 de tweede fase.

Brugklas, ook wel brugjaar
(voortgezet onderwijs)

Met de invoering van de Mammoetwet in 1968 is de inhoud van het eerste jaar van het voortgezet onderwijs voor alle schooltypen (gymnasium, vwo, havo en vmbo) gelijk waardoor overstap van het ene type onderwijs naar het andere in dit jaar mogelijk is.

CKV1 en 2,3 - Culturele en Kunstzinnige Vorming
(voorgezet onderwijs)

Nieuwe vakken in de *tweede fase*. CKV1 is verplicht voor alle leerlingen van *havo* en *vwo*, en in de loop van komende jaren ook voor *vmbo*. CKV1 brengt de leerlingen (klassikaal, in kleine groepen of individueel) via thema's in aanraking met kunstzinnige en culturele uitingen. Het is geen examenvak maar de

leerlingen maken een dossier met hun ervaringen met creatieve verwerkingen van kunst en cultuur.

CKV2,3 is een vak in het *profiel* Cultuur en Maatschappij en kan ook gekozen worden in het vrije deel (zie tweede fase). Het is een combinatie van de beeldende vakken zoals zij vroeger in het voortgezet onderwijs gevolgd konden worden en vindt plaats op zowel praktisch uitvoerend als theoretisch niveau.

Contacturen, zie *lesuren*

Cultuur en School

Stimuleringstraject van de rijksoverheid met als doel de structurele banden tussen culturele instellingen en het onderwijs te versterken.

Cultuurcoördinator,
zie *Kunstcoördinator*

Cultuureducatie

Cultuureducatie omvat alle vormen van *educatie* waarbij kunst (zoals beeldende kunst, audiovisuele kunst, letteren, dans, drama en muziek) en het materiële erfgoed als doel of als middel worden ingezet.

Didactiek

Kunst van het onderwijzen, het onderdeel van pedagogiek waarin de overdracht van kennis en vaardigheden centraal staat.

Differentiatie

Recht doen aan de verschillen tussen leerlingen door de lesstof op verschillende niveaus en vanuit verschillende invalshoeken aan te bieden (voor 'denkers' en 'doeners'). Rekening houdend met de kwaliteiten en interesses van de individuele leerling.

Docent (voortgezet onderwijs)

Onderwijsgevende aan het voortgezet onderwijs. Het klassikaal lesgeven neemt in belang af. De rol van de docent in het hedendaags

onderwijs gaat steeds meer in de richting van 'begeleider'.

Domein

Binnen ieder vak worden de samenhangende *kerndoelen* bijeengebracht onder een verzameltitel. Zo'n verzameltitel wordt 'domein' genoemd. Voorbeeld: onder domein 'historisch besef' vallen kerndoel 11 (leerlingen kunnen perioden en gebeurtenissen uit hun eigen leven en uit de geschiedenis op een tijdbalk plaatsen en daarbij aanduidingen van tijd en tijdsindeling hanteren..) en kerndoel 12 (leerlingen kunnen conclusies trekken uit historische bronnen..).

Educatie

Letterlijk (uit het Frans): opvoeding. In Nederland meestal gebruikt voor informatieoverdracht waaraan een doel verbonden is. Voorbeeld: het doel van cultuureducatie is de doelgroep de waarde te laten inzien van kunst en cultuur. Verschil tussen educatie en onderwijs is dat er aan educatie geen formele leeromgeving is gebonden en dat er geen *toetsing* plaatsvindt.

Eindtermen (voortgezet onderwijs)

Voor de *tweede fase* zijn eindtermen vastgesteld. Dit zijn de eisen waar de leerlingen aan moeten voldoen voor zij het diploma ontvangen. Deze eindtermen hebben betrekking op zowel *vaardigheden* als (vak-) *kennis*.

Groep, ook wel jaargroep (Primair onderwijs)

Is als term ingevoerd bij de start van de *basisschool* en dekt het vroegere begrip 'klas'. Bij de invoering van de Wet op het Basisonderwijs is de scheiding tussen kleuterschool en lagere school opgeheven om een doorgaande leerlijn te bewerkstelligen. De groepen 1 en 2 zijn de vroegere kleutergroepen. Groep 3 t/m 8 zijn de vroegere klassen 1 t/m 6.

Gymnasium (voortgezet onderwijs)

Variant van het *vwo* waarbij als extra examenvak(ken) Grieks en/of Latijn gevolgd worden. Enige verdere afwijking ten opzichte van het *vwo* is het verplichte vak *KCV* in plaats van *CKVI*.

Havo - Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs (voortgezet onderwijs)

In niveau tussen *vmbo* en *vwo*. Voorbereiding op een hogere beroepsopleiding (*hbo*). Bestaat uit vijf jaar waarvan de eerste drie binnen de *basisvorming*. De laatste twee jaar vallen binnen de *tweede fase*.

Informele leeromgeving

Andere leeromgeving dan de klas: het museum, het archief, het park, de vierkante kilometer rond de school.

Instituut voor leerplanontwikkeling SLO

Met name van belang vanwege de brochures die zij uitgeven over de (vak)inhoud van het onderwijs. Overzicht van publicaties is aan te vragen bij: SLO, Postbus 2041, 7500 CA Enschede.

KCV - Klassieke Culturele Vorming (voortgezet onderwijs)

Verplicht vak in de *tweede fase* waarin de klassieke cultuur centraal staat voor de leerlingen van het *gymnasium*. Zij doen dit vak in plaats van *CKVI*. Leerlingen van *vwo* of *havo* kunnen het vak *KCV* als keuzevak kiezen in het vrije deel. Zie ook *profiel*.

Kennis

Het 'kennen', het beheersen van feitenkennis. Komt veel voor in de combinatie 'kennis en *vaardigheden*'.

Kerndoelen

Zowel in het *primair* als in het *voortgezet onderwijs* ligt de inhoud van de lesstof van alle vakken beschre-

ven in kerndoelen. In de kerndoelen staan de kennis en vaardigheden verwoord die de leerlingen aan het eind van *basisschool* of de *basisvorming* moeten beheersen. Naast de kerndoelen per vak staan ook doelen weergegeven die *vakoverstijgend* zijn. Zie ook *eindtermen*

Kunstcoördinator, ook wel cultuurcoördinator

(voortgezet onderwijs)

docent in het voortgezet onderwijs die aanspreekpunt is voor culturele instellingen. deze docent heeft op dit moment vooral een taak in de coördinatie op school op het gebied van *CKVI*.

Leerkracht (primair onderwijs)

Term voor de onderwijsgevende aan de *basisschool*.

Lesuren (voortgezet onderwijs)

Duur van een les: 50 minuten. Wordt steeds minder als rekeneenheid voor een vak genomen. De term in de *tweede fase* is 'contacturen': de uren waarop de leerling begeleiding door de docent kan vragen. Zie ook *studielasturen*

Lesmethode (ook wel methode of schoolmethode)

Serie opeenvolgende schoolboeken per vak. Het is voor musea van belang aansluiting te zoeken bij de lesmethode. Door verdieping op de lesstof of (beter nog) vervanging van de lesstof aan te bieden is de kans op structureel gebruik door het onderwijs het grootst.

Mavo, zie *vmbo*

Methode, zie *lesmethode*

Middenbouw (Primair onderwijs)

De middelste jaargroepen van de basisschool, meestal gebruikt voor groep 5 en 6.

Cultuur en school

Wegwijs in het onderwijs: termen verklaard

OBD - Onderwijsbegeleidingsdienst

De vroegere Pedagogische en Psychologische Dienst. Ondersteunt en begeleidt het onderwijs (nu nog voornamelijk primair onderwijs, in de toekomst ook voortgezet onderwijs) op vrijwel alle terreinen (methodekeuze, leerlingenbegeleiding en -zorg, didactische bijscholing maar ook op beleidsmatig en financieel gebied). Elke regio heeft een onderwijsbegeleidingsdienst waar veel kennis is over de wensen en mogelijkheden van het onderwijs in de regio. Iedere OBD heeft zijn specialisme dat samenhangt met de problematiek van de regio. De naam waaronder deze regionale of lokale instelling opereert is echter niet overal dezelfde. In de gemeentegids is de naam van de betreffende instelling te achterhalen.

Omgevingsgeschiedenis

Letterlijk geschiedenis van de eigen omgeving. Omgevingsgeschiedenis is een verplicht onderdeel van het onderwijsprogramma (*primair onderwijs* en *basisvorming*) geworden. Wordt in de praktijk voor de *basisvorming* (en heel voorzichtig voor de *bovenbouw* van de basisschool) verbonden met het doen van zelfstandig onderzoek in eigen omgeving door de leerling. Zie ook *onderzoeksvaardigheden*

Omgevingsonderwijs

bij een aantal vakken in het *primair onderwijs* en de *basisvorming* wordt in de *kerndoelen* specifiek melding gemaakt van de eigen omgeving (zie als voorbeeld: *omgevingsgeschiedenis*).

Bij omgevingsonderwijs wordt de samenhang tussen de verschillende aspecten van de eigen omgeving door de leerlingen ervaren, gebruikmakend van allerlei bronnen uit die omgeving. Op de scholen waar aandacht aan deze samenhang wordt besteed, wordt dit vaak gedaan in de vorm van grote projecten waarbij

de nadruk ligt op het ontwikkelen van *vaardigheden*.

Onderbouw (primair onderwijs)

De eerste jaargroepen van de *basis-school*, meestal gebruikt voor *groep 1 t/m 4* (4- tot 7-jarigen). Term wordt nauwelijks meer gebruikt voor de eerste jaren van het voortgezet onderwijs. Zie ook *basisvorming*.

Onderzoeksvaardigheden

(met name voortgezet onderwijs)

Het leren doen van onderzoek door de leerling: in toenemende mate van zelfstandigheid de structuur van onderzoek leren hanteren: stellen van hoofdvraag, deelvragen, zoeken naar bronnen en het trekken van een conclusie. Zie ook *omgevingsgeschiedenis*.

Oriëntatie op mens en wereld

(primair onderwijs)

Op school worden vakken afzonderlijk behandeld terwijl in de leefomgeving de samenhang tussen heden en verleden, tussen de mens en natuur een vanzelfsprekend gegeven is. In het onderwijs tracht men de samenhang tussen de verschillende vakken (aardrijkskunde, geschiedenis, samenleving, techniek, gezondheid en redzaam gedrag en natuur) een plaats te geven. Deze vakken vallen op school onder de noemen 'oriëntatie op mens en wereld' maar worden meestal gescheiden gegeven. Zie ook *omgevingsonderwijs*.

PABO - Pedagogische Academie

voor het BasisOnderwijs

(primair onderwijs)

Hoger beroepsopleiding (hbo) tot leerkracht aan de basisschool.

Primair onderwijs

Sinds 1998 nieuwe naam voor het *basisonderwijs* (leerlingen van 4 - 12 jaar). Formeel heten basisscholen 'scholen voor primair onderwijs'. In de praktijk heeft iedereen het nog steeds over de 'basisschool'. Met de

invoering van de Wet op het Primair Onderwijs heeft de school een taak gekregen ten opzichte van leerlingen die vroeger naar het speciaal onderwijs (scholen voor moeilijk lerende kinderen e.d.) werden verwezen.

Profiel (voortgezet onderwijs)

Met de invoering van de *tweede fase* is het gedaan met de vrije vakkenkeuze door de leerling. Leerlingen kiezen na de derde klas *havo* of *vwo* uit een van de vier profielen, te weten: 'cultuur en maatschappij', 'economie en maatschappij', 'natuur en techniek' of 'natuur en gezondheid'.

School voor primair onderwijs,
zie *Primair onderwijs*

Schoolplan

Het schoolplan geeft aan hoe de individuele school aan de door de overheid gestelde normen invulling geeft: op welke manier zorgt de school ervoor dat de leerling aan het eind van groep 8 over de vastgestelde kennis en vaardigheden beschikt? Iedere school is verplicht een schoolplan te hebben dat openbaar toegankelijk is.

SLO, zie *Instituut voor leerplanontwikkeling*

Studiehuis (voortgezet onderwijs)

Meestal gebruikt als 'studiehuisconstructie' of 'studiehuisgedachte'. Hiermee wordt bedoeld dat leerlingen met de invoering van de *tweede fase* in de *bovenbouw* van het *havo/vwo*, meer dan voorheen het geval was, verantwoordelijk zijn voor hun leren. De docent als begeleider, de leerling die het proces van leren in handen heeft. Niet meer alleen klassikaal maar werken in kleine studiegroepjes of individueel.

Studielasturen - slu

(voortgezet onderwijs)

Aantal klokuren (van 60 minuten)

dat door de leerling aan een bepaald vak te besteden is. Hierin worden opgeteld de tijd in de klas ('contact-uren') en de uren waarin de leerling zelfstandig bezig is in wat wij vroeger 'huiswerktijd' noemden.

TVS-formule

(vooral voortgezet onderwijs)

Werkwijze die in principe kernmerk is geworden van zowel basisonderwijs als voortgezet onderwijs maar als begrip voornamelijk gebruikt wordt in de context van *basisvorming*. De afkorting staat voor: 'Toepassing - Vaardigheden - Samenhang'. Het komt erop neer dat leerlingen de vaak theoretische schoolkennis moeten kunnen toepassen (binnen het vak en daarbuiten), dat ze allerlei *vaardigheden* leren zoals samenwerken of onderzoek doen en dat de vakken zoveel mogelijk samenhang moeten vertonen.

Tweede fase (voortgezet onderwijs)

Ingevoerd vanaf 1998 in de *bovenbouw* van *havo* en *vwo* met als voorname doel de aanluiting met vervolgopleidingen te verbeteren. De vrije vakkenkeuze is verdwenen en heeft plaatsgemaakt voor *vier profielen* waaruit de leerling kan kiezen. Daarnaast volgt iedere leerling een gemeenschappelijk programma dat kennis en vaardigheden biedt die de leerlingen nodig hebben om in een multiculturele samenleving te functioneren. Hierin zijn o.m. Nederlands, geschiedenis van de 20ste eeuw, wiskunde I en het nieuwe vak *CKVI* opgenomen. Daarnaast kan de leerling zelf bepalen met welke vakken hij/zij het vrije deel wil invullen. Hierbij ligt het accent op de persoonlijke ontplooiing. In totaal volgt de leerling meer vakken dan in de afgelopen jaren. De leerling sluit de school af met o.m. het profielwerkstuk waarbij *vakoverstijgend* wordt gewerkt. In de komende jaren wordt de *tweede fase* eveneens

doorgevoerd in *vmbo*.

Toets

Ander woord voor 'proefwerk' of 'repetitie'. De term geeft aan dat niet meer centraal staat wat de leerling kan reproduceren maar hoever hij/zij in het leerproces is.

Vaardigheden

Naast het 'kennen' (beheersen van feitenkennis) is het 'kunnen' (beheersen van vaardigheden) van steeds groter belang in het onderwijs. Het zelf zoeken van informatie, de selectie en de ordening ervan en het trekken van conclusies wordt in de hedendaagse informatiemaatschappij steeds belangrijker gevonden. Het verwerven van 'vaardigheden' heeft een eigen plaats in de *kerndoelen* veroverd.

Vakoverstijgend

Wordt vaak op twee manieren gebruikt: 1) slaat met name op *vaardigheden* die niet specifiek gebonden zijn aan een vak. Voorbeeld: *onderzoeksvaardigheden* ontwikkelen heeft niet zozeer met een vak te maken, de principes zijn van toepassing op allerlei onderwerpen. 2) voor de activiteiten die te maken hebben met de samenhang tussen de verschillende vakken.

VBO, zie VMBO

VMBO - Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs

(voortgezet onderwijs)

Samenvoeging van voorbereidend beroepsonderwijs (*lbo*, daarvoor huishoudschool/ambachtschool) en middelbaar algemeen vormend onderwijs (*mavo*, daarvoor *mulo*). Na twee jaren *basisvorming* kiest de leerling een eenjarig of tweejarig vervolgtraject dat *tweede fase* genoemd gaat worden. Na *vmbo* kan de leerling doorstromen naar het middelbaar beroepsonderwijs (*mbo*) of *havo*.

Voortgezet onderwijs

Alle scholen die aansluiten op de *basisschool: vmbo, havo en vwo*.

VWO - Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs

(voortgezet onderwijs)

Bestaat uit zes jaar, waarvan de eerste drie binnen de basisvorming. De laatste drie jaar vallen binnen de tweede fase. De indeling van het *vwo* tussen atheneum en gymnasium is vrijwel weggefallen. Het gymnasium is een verzaamd programma binnen het *vwo* waarbij extra examenvakken (Grieks en/of Latijn) zijn toegevoegd.

Wereldoriëntatie, zie *oriëntatie op mens en wereld*

Cultuur en school

De kunst van het kijken

In het School-Museumproject werken de museumconsulentschappen en de lerarenopleidingen voor het basisonderwijs (PABO's) in Noord-Nederland nauw samen om de relatie tussen basisscholen en musea te versterken. Het School-Museumproject richt zich vooral op het basisonderwijs. Sinds 1 februari 1999 is in Groningen een project gestart voor het voortgezet onderwijs: *De Kunst van het Kijken*.

De Kunst van het Kijken

De Kunst van het Kijken is een initiatief van de Federatie van Musea in de provincie Groningen, het Advies- en Begeleidingscentrum voor het onderwijs in Groningen (ABCG, sectie creatieve vorming), alle negen musea en vier proefscholen in de stad Groningen. De uitvoering van het project is mogelijk gemaakt dankzij bijdragen van de gemeente Groningen (Cultuur en School) en van beide bovengenoemde steunfuncties. De musea en de proefscholen stellen taakuren beschikbaar

door:

Minette Albers,
provinciaal museum-
consulent Groningen

voor de deelname aan werkgroepen en de ontwikkeling van lesmateriaal.

Opzet

In *De Kunst van het Kijken* leren leerlingen zelfstandig werken met beeld- en cultuurbeschouwing in musea in de stad Groningen. Leerlingen leren museumcollecties onderzoeken aan de hand van diverse thema's. De deelnemende musea en scholen hebben gekozen voor de thema's 'leven en dood', 'symboliek' en 'techniek'. Per thema worden de collecties van drie musea gecombineerd. De combinatie van verschillende collecties rond een thema roept verrassende en spannende associaties op.

In drie werkgroepen worden de thema's praktisch uitgewerkt. Museummedewerkers en leerkrachten maken samen met de projectmedewerkers van het ABCG en de federatie lesmateriaal. Het lesmateriaal wordt uitgewerkt op twee niveaus: vbo/mavo en havo/vwo en kan worden gebruikt voor de vakken geschiedenis, aardrijkskunde, biologie en de beeldende vakken in de basisvorming.

Voor één van de proefscholen (een basisschool met thematisch-cursorisch onderwijs) wordt het lesmateriaal bewerkt. Het lesmateriaal moet een voor leerlingen aantrekkelijke vorm krijgen.

Uitvoering

De werkgroepen zijn in februari 1999 gestart. Na de zomer wordt het lesmateriaal als ruw materiaal in de musea en scholen door circa 15 groepen leerlingen getest. Daarna wordt het materiaal geëvalueerd, waar nodig bijgesteld en in productie genomen. Vanaf 2000 kunnen scholen en musea het lesmateriaal onbeperkt gebruiken.

Als de resultaten van *De Kunst van het Kijken* goed zijn, krijgt het project een vervolg: nieuwe thema's kunnen uitgewerkt worden en er kunnen nieuwe combinaties gemaakt worden van museumcollecties in de stad en de provincie Groningen.

Voor meer inlichtingen: Minette Albers,
provinciaal museumconsulent Groningen,
telefoon (050) 313 00 52 of e-mail:
fmg@castel.nl

Dat zoeken we op

In Zeeland is op 1 september 1998 gestart met het project 'Dat zoeken we op', cultureel erfgoed in de basisvorming van het voortgezet onderwijs. Dit provinciale project is opgezet om een structurele samenwerking te bewerkstelligen tussen de instellingen op het gebied van het cultureel erfgoed en de scholen voor voortgezet onderwijs in Zeeland.

Dat zoeken we op is een project dat mogelijk wordt gemaakt door de provincie Zeeland. In 1994/1995 is door middel van een pilot-project globaal verkend wat de mogelijk-

heden zijn voor samenwerking tussen voortgezet onderwijs en musea in het kader van de in 1993 geïntroduceerde basisvorming. Uit dit project is naar voren gekomen dat er mogelijkheden waren voor deze samenwerking. Vanwege het ontbreken van draagvlak en middelen kon de pilot uiteindelijk niet worden gevolgd door een definitief project. Aangezien de aandacht voor cultuureducatie bij de verschillende overheden inmiddels sterk gegroeid is, zijn er nu aan het Bureau provinciaal museumconsulent Zeeland middelen verstrekt om het project *Dat zoeken we op*, een verbreding

en een verdieping van de eerdergenoemde pilot, uit te voeren.

Het project loopt tot december 2000 en zal resulteren in leermiddelen en lesmaterialen voor de vakken aardrijkskunde, geschiedenis, economie en de beeldende vakken in de basisvorming. Deze leermiddelen zullen op twee niveaus ontwikkeld worden, vbo/mavo en havo/vwo-niveau. Het methodisch uitgangspunt is omgevingsonderwijs.

Er is een projectgroep samengesteld, waarin leden vanuit het onderwijs en vanuit diverse instellingen op het gebied van cultureel

erfgoed samenwerken en zich met de praktische invulling van het project gaan bezighouden.

Enquête

Bij de start van dit project, zijn alle scholen voor voortgezet onderwijs in Zeeland benaderd met het verzoek om een enquête in te vullen. Door middel van deze enquête werden de volgende aspecten geïnventariseerd:

- welke methodes er voor de betreffende vakken gebruikt worden.
 - of het wenselijk is dat de nieuw te ontwikkelen lessen als aanvulling of in de plaats van deze methodes gebruikt kunnen gaan worden.
 - hoeveel tijd besteden de leerkrachten aan omgevingsonderwijs binnen hun lessen.
 - of er een budget beschikbaar is voor het maken van excursies, e.d.
- Uit deze enquête is gebleken, dat de meeste leerkrachten het belangrijk vinden dat de methodes gevolgd worden. Ze willen onderwerpen uit de methodes het liefst vervangen door de lessen over de eigen omgeving. Wanneer het materiaal kant en klaar aangeleverd wordt, heeft het de meeste kans om daadwerkelijk gebruikt te gaan worden. Het blijkt dat leerkrachten door alle veranderingen die op dit ogenblik aan de gang zijn binnen het onderwijs, zoals de invoering van de tweede fase, het samengaan van mavo en vbo, al zwaar belast worden.

Informatie

Er is een informatiebijeenkomst gehouden voor docenten geschiedenis, aardrijkskunde, economie en de beeldende vakken. Deze bijeenkomst trok veel belangstelling vanuit het voortgezet onderwijs. Vrijwel alle scholen in Zeeland hadden een vertegenwoordiger gestuurd.

Er werd door drie gastsprekers vooral vanuit de praktijk van het werken met omgevingsonderwijs in het voortgezet onderwijs gesproken. Alle drie waren betrokken geweest bij de totstandkoming van de lessenserie 'Zappen in je buurt', omgevings-

onderwijs voor het Gooi en de Vecht- en Eemstreek.

- Henk Ankoné, didacticus van het SLO (Instituut voor Leerplanontwikkeling), heeft vanuit de didactiek/-methodiek van het omgevingsonderwijs de belangrijkste punten voor de invoering van deze vorm van onderwijs nader toegelicht. Hierbij werd opgemerkt, dat het van belang is omgevingsonderwijs vooral langzaam in te voeren. D.w.z. eerst binnen de eigen klas les geven over de eigen omgeving en pas in een verder stadium naar buiten gaan met de leerlingen. Ook het vakoverstijgend werken kan het beste langzaam ingevoerd worden.
- Herman Rigter, leraar aardrijkskunde op scholengemeenschap Laar & Berg te Laren liet voorbeeldmateriaal zien, dat gemaakt was door zijn leerlingen. De leerlingen hadden op de computer het onderzoek over de omgeving uitgewerkt. Dit zag er zeer professioneel uit en oogstte veel bewondering bij de aanwezige leerkrachten.
- Birgitta Fijen, regionaal museumconsulent Gooise musea, belichtte het bezoek van groepjes leerlingen aan de verschillende culturele instellingen. Zij gaf enige knelpunten aan, die ontstonden bij deze nieuwe vorm van museumbezoek. De culturele instellingen willen bijvoorbeeld ruim van tevoren weten dat er bezoek komt van een groepje leerlingen en wat die leerlingen willen gaan onderzoeken, zodat er een goede voorbereiding is van deze bezoeken.

Op een Studieconferentie Kunst- en Cultuureducatie van de stichting Scoop (Zeeuws instituut voor zorg, welzijn en cultuur), waarbij alle provinciale culturele projecten en activiteiten met elkaar in contact werden gebracht, werd in een workshop een voorbeeld gegeven van het werken met cultureel erfgoed binnen lessen omgevingsonderwijs. Deze conferentie was bedoeld voor geïnteresseerden vanuit de musea, archieven, scholen, provincie, enzovoorts.

De start

De praktische invulling wordt gedaan door de leden van de projectgroep. Deze projectgroep bestaat uit leerkrachten van 6 scholen voor vbo/mavo/havo en vwo uit verschillende delen van Zeeland. Verder zijn er vertegenwoordigers van het Provinciaal archeologisch centrum Zeeland, de stichting Regionale geschiedbeoefening Zeeland, het Zeeuws archief (in oprichting), het Platform cultureel erfgoed Zeeland en de stichting Scoop. De projectleider is de provinciaal museumconsulent en er is een projectcoördinator aangesteld.

De projectgroep heeft bij de eerste bijeenkomst gekozen voor een thematische invulling van het omgevingsonderwijs. Het eerste thema is 'Handel in Zeeland'. Volgende thema's kunnen zijn: 'Stad en Dorp', 'Zeeland en zijn oorlogen', Zeeland en de strijd tegen het water', enzovoorts. Bij de keuze van geschikte thema's is het belangrijk dat:

- de onderwerpen van het thema nauw aansluiten bij de methodes, en de methodes eventueel kunnen vervangen;
- er voldoende bronnenmateriaal te vinden is, hierin wordt geadviseerd door de culturele instellingen;
- er specifieke kennis over de onderwerpen is.

De uitvoering

Het te ontwikkelen materiaal zal in juli als ruw materiaal aangeboden worden aan een aantal scholen om uitgetoetst te worden. Na evaluatie kan het materiaal bijgesteld worden en wordt er voor het schrijven van de definitieve tekst een auteur gezocht. Voor de uitgave van het lesmateriaal is al een ontwerp bedacht en een logo. Het moet er voor de leerlingen vooral aantrekkelijk uitzien.

Voor meer inlichtingen: Josien Pootjes, projectcoördinator, telefoon (0118) 63 10 51

Streekdrachten, bewaren of bewegen

Onlangs is door de Textielcommissie Nederland een themadag georganiseerd over replica's van kostuums. De dag eindigde met een show van verschillende replica's en reconstructies in de nieuwe kostuumafdeling van het Haags Gemeentemuseum. Er viel veel te genieten: van een reconstructie van het kroningskleed van farao Toetanchamon, naar aanleiding van gevonden textielfragmenten, tot replica's van originele kostuums, uitgevoerd in eenvoudige stoffen, uit de collectie van het Gemeentemuseum Den Haag en nauwkeurige replica's van uniformen en streekdrachten.

Tijdens deze dag kwam het dragen van originele kleding niet aan de orde. Toch gebeurt dat ook nog steeds. Zo werden tijdens de streekdrachtendag in Apeldoorn (29 augustus 1998) vele originele streekdrachtkostuums tijdens een defilé in de openlucht gedragen. Het ging hierbij zeker niet alleen om streekdrachten die in het gewone leven nog gedragen worden, zoals gebeurt in delen van Zeeland, Bunschoten-Spakenburg, Staphorst en enkele andere plaatsen in Nederland. Ook oude en bijzondere (onderdelen van) streekdracht waren uit de mottenballen gehaald voor deze show.

Enkele andere voorbeelden van het dragen van historische kleding zijn het gebruik van uniformen voor re-enactment (het nabootsen van historische gebeurtenissen, meestal op militair gebied) en de show van historische kleding in het kader van de opening van de tentoonstelling 'Ruissende Rokken' in het Centraal Museum te Utrecht enkele jaren geleden. Deze laatste show riep veel vragen op in de museale wereld. Textiel is immers zeer kwetsbaar. Tentoonstellen kan al schade geven, laat staan dragen.

Schade

Naast schade die ook in depot of opstelling kan ontstaan, zoals verkleuring en degradatie van vezels onder invloed van teveel licht, het verbrossen van vezels als gevolg van een te droog klimaat en aantasting van

schimmels bij een vochtig klimaat, zijn er bij het dragen van kleding nog meer soorten schade mogelijk. Zo is directe vochtschade in een depot of museumzaal niet snel te verwachten. Tijdens een show in de openlucht kan het echter wel plotseling gaan regenen. De kleding kan vervuilen door het vet van de huid en de haren van de drager en er kunnen vlekken op de kleding komen.

De vervuiling vergroot de kans op het aantrekken van ongedierte. De stof kan in de loop van de tijd fragiel geworden zijn, de vezels hebben een deel van hun sterkte verloren, waardoor de textiel bij geringe trekkracht kan scheuren; bij het aantrekken van de kleding kan dus makkelijk schade ontstaan. Mensen zijn in de loop der tijd langer geworden. Om een indruk te geven: de gemiddelde soldaat in de Tweede Wereldoorlog was 10 cm korter dan de huidige 20-jarige. De kleding past dus niet goed, hetgeen kans op scheuren vergroot. Bij vrouwenkleding geldt bovendien, dat men gewend was korsetten te dragen en zodoende een slankere taille had.

Schade kan ook ontstaan als gevolg van het onderhoud van kleding die men wil dragen. Door wassen kunnen kleuren uitlopen. Tenslotte kunnen kleren of onderdelen daarvan zoekraken tijdens shows, al dan niet door diefstal.

Er kan dus veel mis gaan bij het dragen van authentieke kleding. In de

richtlijnen van het ICOM voor de omgang met kostuums is daarom ook de volgende regel opgenomen: *'Objects must never be worn.'*¹⁾ In de Gedragslijn museale beroeps-ethiek staat het zo beschreven: *'De belangrijkste taak van het museum is het ongeschonden bewaren voor de toekomst van de eigen collecties.'*²⁾ Andere activiteiten van het museum, zoals presentaties, mogen de kwaliteit en de adequate zorg voor de collecties niet aantasten.

Ondanks deze gevaren worden museale en particuliere collecties nog steeds gebruikt om mee te showen. Bij streekdrachten gaat het om dansgroepen en streekdrachtshows. Veel dansgroepen zijn overgegaan tot het dragen van replica's, onder andere omdat de kleding is stukgedanst. Streekdrachtgroepen gaan deels in replica, deels in originele kostuums gekleed. Waarom worden de oude kledingstukken toch nog gebruikt?

Shows en verzamelaars

Het dragen van antieke kleding levert extra informatie op, die je niet of moeilijk kunt waarnemen als de kleding statisch wordt getoond. Voor particulier verzamelaarster Jacoba de Jonge is dit een belangrijke reden om de kleding op levende modellen te tonen. Het gebruik van haakjes en bandjes om rokken te veranderen en zo het lopen te vergemakkelijken, is bijvoorbeeld niet te demonstreren in een statische opstelling. Zij maakt overigens wel een onderscheid tussen kleding die gedragen kan worden tijdens shows en bijzondere stukken die niet gedragen worden. Verzamelaarster Eline Canter Cremers – van der Does benadrukte het didactische aspect van het showen van kleding. Als beeldhouwster en docente van de Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam was zij geïnteresseerd in het drie-dimensionale, het juiste silhouet. Zij en een andere

Door:

Marysa Otte,
consulent behoud en
beheer Stichting
Gelders Oudheid-
kundig Contact in
Zutphen

Kostuums gedragen op de streekdrachtendag in Apeldoorn op 29 augustus 1998. Het herenkostuum is een zeer veel voorkomend kostuum, het betreft hier een origineel. De andere kostuums zijn replica's, alle gemaakt door mw. G.J.A. van den Heuvel van Varik-Kranenburg. Rechts vooraan het kostuum waarvan verderop details worden getoond. Foto: Elvire Trijsburg.

bekende verzamelaar die shows organiseerde, Cruys Voorbergh, vonden het tot leven brengen van de kleding in een juiste, stijleigen context daarom belangrijk. Cruys Voorbergh was toneelspeler en hechte veel waarde aan het op de juiste 'stijleigen' wijze lopen van de modellen.

Er is een naadloze overgang van informatie naar 'sensatie': het ruisen van de rokken, het bewegen van de stof, dit alles maakt het kijken naar een show voor iedereen tot een belevenis. De genoemde collectioneers begonnen na de Tweede Wereldoorlog met shows. Zij zagen hierin een mogelijkheid om kostuums en hun geschiedenis in de schijnwerper te krijgen om zo kostuums geaccepteerd te krijgen als volwaardig onderdeel van de cultuurgeschiedenis.

Jan Duyvetter, oud-conservator bij het Nederlands Openluchtmuseum beschreef het houden van shows in 1954 zo: *'Dit contact met het publiek, intensiever en produktiever dan door de statische, ofschoon uitgebreide, expositie in de klederdrachtenzaal, roept een aparte taak in het leven, aan de vervulling waarvan zonder twijfel tijd en geld zal moeten worden besteed. Zowel voor de vorming van good-will voor het museum als voor de op deze wijze opgewekte belangstelling voor de Nederlandse volkscultuur als zodanig, kan deze werkzaamheid van de afdeling zeer veel nut afwerpen.'*³⁾

Er zijn parallellen te trekken met het gebruik van andere collecties, zoals collecties van industrieel erfgoed. Een machine of stoomlocomotief geeft in draaiende toestand ook informatie die men er stilstaand niet aan afleest. Ook hier speelt de sensatie van het draaien, de geur en het geluid mee en ook hier hebben we te maken met collecties die niet zo ingeburgerd zijn in musea en in het denken over (cultuur)geschiedenis als bijvoorbeeld schilderijen of voorwerpen van keramiek. Niemand zal het in zijn hoofd halen om oorspronkelijk gebruiksardewerk nog te gebruiken, terwijl men bij kleding en industrieel erfgoed kennelijk meer de behoefte voelt om het in werking te zien.⁴⁾

Een laatste aspect dat zowel bij het behouden van industrieel erfgoed als bij streekdrachten wordt genoemd, is de extra zorg en aandacht, die een nog functionerend object behoeft. De kleding en de machines die men nog gebruikt, zullen onderhouden moeten worden en aldus niet verstoffen in de presentatie of het depot. Gezien de inhaalslag die in vele musea is gepleegd op het gebied van behoud, gaat dit argument niet meer op. Ook een object in het depot is een volwaardig object, dat regelmatig gecontroleerd en goed onderhouden moet worden.

Gebruik van replica's

Het meest voor de hand liggende alternatief voor het dragen van originelen is het maken van replica's. Dit kan vrij kostbaar zijn en veel tijd vergen. Ten eerste is het vaak een heel karwei om geschikte stoffen en garneerwerk te vinden. Ten tweede vergt het maken van een kostuum heel wat handvaardigheid. Ten derde dient men over de juiste patronen te beschikken. Dergelijke patronen zijn te vinden in voorbeeldboeken, die

van een aantal streken in Nederland reeds beschikbaar zijn.

Het behoud van originele stukken is een belangrijke beweegreden om replica's te maken. Er zijn nog andere voordelen verbonden aan het maken van replica's:

- Het kostuum kan wat maatvoering betreft aangepast worden aan de gene die het gaat dragen.
- Het zelf nieuw vervaardigen naar oude voorbeelden geeft een goed inzicht in verschillende technieken die zijn gebruikt. Zo blijft de technische kennis behouden.
- Daar waar het nodig is, kan men er bewust voor kiezen om af te wijken van de oorspronkelijke dracht. Een dansgroep zal bijvoorbeeld enkele concessies kunnen doen aan de compleetheid van het kostuum of aan de vorm. We snoeren ons niet meer in en dat betekent dat het jak wat ruimer uitgevoerd moet worden. Dit laatste heeft natuurlijk wel consequenties voor het silhouet.

Is een replica nep? Niet zolang je erbij vertelt dat het een replica is en de replica zelf bij nadere bestudering herkend kan worden als replica. Die herkenning is bij het gebruik van oude materialen (bijvoorbeeld oude kantjes en bandjes) soms lastig. Het is dan een goed idee om op een of andere manier vast te leggen dat het om een replica gaat. Sommige makers merken daarom bijvoorbeeld hun kleding.

Het gebruiken van oude stof of onderdelen kan leiden tot schaarste aan oud materiaal. Een voorbeeld is het gebruik van Britse soldatenbroeken uit 1949 voor het maken van replica-broeken uit de tijd van de Tweede Wereldoorlog. De oorlogsbroeken zijn nagenoeg opgebruikt in en direct na de oorlog; ze zijn zeer gewild bij verzamelaars. De stof van de broeken uit 1949 is identiek en van broek model 1949 zijn nog veel exemplaren. Nu

Origineel en replica naast elkaar.

Rechts origineel lijfje, afkomstig uit de omgeving van

Borculo

(Oost-Gelderland), ca. 1915.

Particuliere collectie.

Links replica gemaakt door

G.J.A. van den Heuvel van Varik-Kranenburg.

De maatvoering van de replica is aangepast aan de draagster.

Foto: Marysa Otte.

hebben de opgeofferde broeken uit 1949 nog geen grote historische- of verzamelwaarde, maar in de toekomst worden ze op deze manier misschien wel schaars.⁵⁾

Het publiek zal goed gemaakte replica's zeker op waarde weten te schatten. De bewondering voor het oude kostuum wordt vervangen door de bewondering van het technisch kunnen voor de makers van deze replica's.

Hoewel de kleding niet authentiek is, kan met replica's wel een authentiek beeld worden gegeven. Met replica's kan in sommige gevallen het oorspronkelijke aanzien en gebruik van kleding beter benaderd worden dan met de overblijfselen.

- Je bent niet meer afhankelijk van de stukken die over zijn. Na bestudering van een bepaalde dracht kun je een compleet kostuum maken.
- Er is veel zondagse dracht overgebleven en weinig werkkleding. Replica's geven de mogelijkheid om een eenzijdig beeld 'recht te zetten' in de presentatie.

- De oorspronkelijke kleding is meestal aangetast door de tand des tijds. Het is vaak niet mogelijk en vanuit de restauratie-ethiek zelfs onacceptabel om het object 'terug te restaureren'. Het dragen van oude kapotte kleding tijdens een show zal in veel gevallen geen goed beeld geven van hoe men er bijliep. Of, zoals een replica-maker het verwoordde: *'Als opoe me zou zien, moet ze tevreden zijn*

over wat ik aan heb. Dat mag geen versleten rommeltje zijn'.

Aardig is, dat Duyvetter aanvankelijk gebruik maakte van kostuums uit de collectie, maar gaandeweg overging tot het gebruik van een showcollectie: *'Er zal meer op kopieerwerk worden aangestuurd, daar het steeds weer gebleken is dat het voor shows beter en gemakkelijker is van stukken in kopievorm gebruik te maken.'*

Hanneke van Zuthem, de huidige conservator van het Nederlands Openluchtmuseum, merkt op dat in het begin van de jaren negentig gestreefd werd naar één collectie en dat nevencollecties als die van de showkleding moesten worden herbezien. Inmiddels heeft men echter, vanwege veranderde presentatieopvattingen, weer veel behoefte aan materiaal buiten de collectie. Je zou zelfs kunnen verwachten dat in de toekomst de showcollectie van Duyvetter zelf ook waarde krijgt!

Museumcollectie en gebruikscollectie

Sommige voorwerpen zijn 'unieker' dan andere. Als er maar één object bestaat van een bepaalde soort, dan wil je dat object behouden. Misschien is presentatie, ook onder gunstige omstandigheden dan niet eens mogelijk. Van andere objecten bestaan veel exemplaren, bij uniformen uit het recente verleden kan dat bijvoorbeeld het geval zijn. Als er nog veel exemplaren over zijn en de collectie van het museum is com-

pleet, dan zou je de minder mooie of historisch minder relevante exemplaren als rekwisieten kunnen betitelen. Voordat je die stap neemt, moet je natuurlijk wel zeker weten dat je een complete voorraad hebt opgenomen in de museale collectie. De vraag is of deze rekwisieten nog bruikbaar zijn voor educatieve doeleinden en/of shows. Het is verstandig om de gebruikscollectie apart van de museale collectie op te bergen. Zo voorkom je vervuiling en besmetting met ongedierte van de museale collectie door de gebruikscollectie.

Het klinkt heel eenvoudig: zorgen dat je weet hoeveel er nog is en dan beslissen of iets museaal is of gebruikscollectie. Het is echter niet zo simpel.

Er is grondige kennis van de eigen collectie en van streekdrachten nodig. De subtiele verschillen in lengte van stroken van een knipmuts kan een aanwijzing zijn voor de ouderdom van de muts, de wijze van plooiën kan informatie geven over de streek waar de muts (in wezen niet veel meer dan enkele lapjes en strookjes) vandaan komt.

Het vergt ook kennis van andere collecties. Als ieder museum en elke verzamelaar zijn oude knipmutsen bewaart en de nieuwere modellen als rekwisiet zou gaan beschouwen, dan valt er een gat in de 'Collectie Nederland'.

In 1995 heeft de Nederlandse Kostuumvereniging voor Mode en Streekdracht een eerste inventarisatie gedaan van het kostuumbezit in Nederlandse openbare collecties. 281 Collecties zijn geïnventariseerd. Circa 125 collecties bezitten streekdrachten of onderdelen ervan, ongeveer 60 beheerders van collecties hebben aangegeven dat daarin topstukken zijn opgenomen. In sommige gevallen gaat het om één object, een oogstjurk bijvoorbeeld, of een zogenaamde dolbroek. Bij de meeste collecties is de omschrijving alge-

meen: streekdrachten, of kostuums, zonder verdere aanduiding. Opvallend vaak (18 maal) worden alleen de mutsen genoemd als topstukken. Zijn mutsen zo bijzonder, geven zij het beste het typerende van de streekdracht aan? Heeft men geen kostuums, zijn die minder bijzonder, of vinden we ze nu nog niet bijzonder? Het is (nog) niet op te maken uit deze inventarisatie, waarin bovendien lang niet alle kledingcollecties zijn opgenomen.

Kortom: het is moeilijk om een overzicht te krijgen en het geeft aan dat je zeer voorzichtig moet zijn met het oormerken van collecties als 'gebruikscollecties'. Het op de eerste plaats stellen van behoud van oorspronkelijk en dus onvervangbaar materiaal, is zowel voor particuliere collecties als voor musea nodig voor het voortbestaan van collecties van

streekdracht.

Voor meer informatie: Stichting Gelders Oudheidkundig Contact, Marysa Otte, telefoon (0575) 51 18 26

Dit artikel is een bewerking van een eerder verschenen artikel met dezelfde titel in het tijdschrift Gelders Erfgoed, 1998-5 en zal ook verschijnen in een publicatie van de Stichting Textielcommissie Nederland.

Noten:

- 1) Guidelines for Costume, International Council of Museums, International Costume Committee 1994
- 2) Gedragslijn voor museale beroepsethiek, De Nederlandse Museumvereniging, International Council of Museums, Amsterdam 1991
- 3) Kostuumverzamelingen in beweging Twaalf studies over kostuumverzamelingen in Nederland en Inventarisatie van het kostuumbezit in Nederlandse open-

bare collecties, Nederlandse kostuumvereniging voor Mode en Streekdracht 1995. De citaten van Duyvetter komen uit het artikel van Hanneke van Zutthem: 'Het kleurrijk kleeid, getuigende van volkseigen smaak en vinding', p 101

- 4) Lood om oud ijzer?, Verslag congres Projectbureau Industrieel Erfgoed, 20-2)1 november 1995, uitgave 1997 Conservering en gebruik van industrieel erfgoed.
- 5) Van 't zelfde laken een pak Authenticiteitsproblemen bij uniformen in collecties 1940-1945, Kristian Garssen, afstudeerscriptie Reinwardt Academie, 1998 ■

Het millenniumprobleem en de collectieregistratie

Gezien het feit dat musea altijd al gewend zijn geweest om de blik niet te beperken tot de eigen eeuw is het niet te verwachten dat zich in registratie en documentatie-applicaties grote problemen zullen voordoen. Maar het moet wel gecontroleerd worden, en bij voorkeur niet pas begin december.

Over het millenniumprobleem (beter is het te spreken over het jaar 2000-probleem) wordt al uitvoerig bericht in kranten, op de televisie en radio. Over de achtergronden hier derhalve slechts kort enige informatie. Oudere chips in de computer (IBM compatibele PC's) kennen voor de

representatie van het jaartal slechts twee posities, zodat een datum als 31 december 1999 wordt genoteerd als 31-12-99. Als het jaar 2000 begint wordt die datumpresentatie derhalve 01-01-00, hetgeen ook een datum aan het begin van deze eeuw (of een andere) kan zijn. Om die reden kan sommige programmatuur dan ook niet meer goed werken, omdat die gebruik maakt van datums (bijvoorbeeld rekenprogramma's). Sommige toepassingsprogramma's maken eveneens gebruik van een 2-cijferige jaaraanduiding. Aangezien ook bij museumtoepassingen wordt gebruik gemaakt van datums (datum van aankoop, datum van in bruikleen geven, einde van

een bruikleenperiode), is het van belang ook in het museum te controleren of en in hoeverre apparatuur en programmatuur kan werken met datums in en na 2000.

Overigens hebben Apple gebruikers weer een reden om trots te zijn op hun computer: volgens de fabrikant zijn er geen datumproblemen te verwachten tot 2019. Voor toepassingsprogrammatuur geldt echter hetzelfde als voor PC's.

Waar zit het 2000-probleem?

Het probleem kan zich voordoen bij de apparatuur, het besturingssysteem en de toepassingsprogrammatuur.

Het millenniumprobleem en de collectieregistratie

Bij de apparatuur doet het probleem zich voor op twee plaatsen: CMOS-klok en het BIOS. De CMOS-klok is de chip op het moederbord van de computer die de datum en tijd bijhoudt, ook als uw computer uitstaat. In het BIOS (Basic Input Output System) ligt alle informatie opgeslagen over het systeembord van de computer. Zonder dit BIOS kan uw computer niet werken, en het BIOS maakt gebruik van de datum en tijd uit de CMOS-klok.

Test de computer

Om er achter te komen hoe uw computer met datums omgaat kunt u de volgende testen uitvoeren.

1. Sluit alle programma's af.
2. Stel de datum in op 31-12-1999
3. Zet de tijd op 23:58
4. Zet de PC uit, en wacht drie minuten
5. Zet de PC weer aan en controleer de datum en tijd

Als dit lukt kan uw PC de overgang naar het jaar 2000 maken.

Sommige PC's zijn niet in staat om de overgang naar het jaar 2000 te maken, maar staan u wel toe om zelf die datum in te voeren na de eeuwwisseling.

1. Sluit alle programma's af
2. Stel de datum in op 1 januari 2000
3. Zet de computer uit, en wacht even
4. Zet de computer weer aan, en controleer datum en tijd

Als uw computer niet de overgang kan maken, maar wel de datum onthoudt bij de laatste test, dan kunt u met uw PC doorwerken na 2000, mits u op 1 januari zelf de datum instelt (en ook na alle volgende jaarovergangen).

Wordt de overgang niet gemaakt, maar kan de computer wel de datum vasthouden, dan kunt u ook overwegen het BIOS te vervangen (u hoeft dan niet bij een jaarovergang zelf de datum in te stellen). Bij X486 PC's en oudere modellen zult u daarvoor een nieuwe BIOS moeten kopen. Raadpleeg daarover uw leve-

rancier. De vervanging zelf is vrij simpel, het is alleen de vraag of een nieuwe BIOS beschikbaar is. Nieuwere PC's hebben een BIOS waarvan de inhoud overschreven kan worden. De leverancier van het BIOS levert daarvoor programma's.

Er zijn ook hulpprogramma's die de PC 'voor de gek' kunnen houden (Year2000, Greenwich Mean Time 2000), maar een echte garantie bieden die niet.

Als de PC het jaar 2000 niet herkent zal de CMOS-klok vervangen moeten worden. Soms is dat makkelijk, vaak is deze echter vastgesoldeerd. In een aantal gevallen is het euvel te verhelpen door een extra insteekkaart. Raadpleeg uw leverancier in dit geval.

Overigens is 2000 ook een schrikkeljaar. De overgang van 28 naar 29 februari en van 29 februari naar 1 maart moet derhalve ook getest worden.

Besturingssysteem

Als de CMOS-klok de onjuiste informatie levert maar het jaar wel 4-cijferig weergeeft, dan kunnen de modernere besturingssystemen de onjuiste informatie corrigeren. Het betreft Windows98, Windows NT 4.0 en 5.0, deze zouden volledig jaar-2000 bestendig zijn. Microsoft ondersteunt daarnaast de gangbare besturingssystemen DOS 6.0, Windows 3.XX, Windows95 en Windows NT 3.51 met hulpprogramma's (zie de website).

Toepassingsprogrammatuur

Als de PC in staat is met het jaar 2000 om te gaan, behoeft de toepassingsprogrammatuur dat nog niet te zijn. Dat dient derhalve ook gecontroleerd te worden.

Het gangbare Q&A pakket heeft in principe geen problemen met het jaar 2000, mits in de applicatie de datumvelden zo zijn ingesteld dat het jaar in 4 cijfers wordt vastgelegd. Bij de standaardapplicaties is

dat het geval, maar bij zelf gebouwde toepassingen kan daar een probleem liggen. Een controle van de applicaties is dan ook nodig (zowel de (x)lookup tabellen, rapport definities, en uiteraard het dataformat zelf). Verander indien nodig het datum format in het 'lange' format (dd-mm-jjjj). Overigens werkt Q&A intern met het lange datum format. Ook voor de Adlib applicaties geldt dat de lengte van de datum velden op 10 moet staan (dus met 4-cijferig jaartal), in zowel de databases, de schermen, en de geprogrammeerde routines (adapl). Bij mijn weten kent ook de Tinman programmatuur geen problemen. Raadpleeg in geval van twijfel echter altijd de leverancier.

Uiteraard kunt u de applicatie testen door de PC op een datum in 2000 te zetten, en de gebruikelijke handelingen uit te voeren met uw applicatie (uiteraard op een kopie-bestand!).

Ten aanzien van andere programmatuur die in het museum gebruikt wordt (bv. boekhouding): raadpleeg de leverancier.

Een paar nuttige Internet adressen:

Het Millennium Platform:

www.mp2000.nl

of telefoon: 0800-9992000

Year 2000 Bookmarks:

www.netcom.com/~ggirod/bookmark.html

Year 2000 support centre:

www.support2000.com

Microsoft:

www.microsoft.com/year2000/

Novell:

www.novell.com/year2000/

Greenwich Mean Time 2000:

www.gmt-2000.com

Year 2000: www.righttime.com

door:

Jan van der Starre,

adviseur

automatisering bij

het Rijksbureau voor

Kunsthistorische

Documentatie

Het omgaan met objecten in parken en tuinen

In bijna ieder Nederlands park of buitenplaats staat wel een object, zoals vazen, beelden en ornamenten. Moeten ze voor de toekomst bewaard worden en hoe dan?

Rob Crèvecoeur, werkzaam bij Instituut Collectie Nederland (ICN), heeft hier samen met restauratoren onderzoek naar gedaan.

In tegenstelling tot de omgeving zijn objecten die in een tuin staan schijnbaar levenloos. Steenachtige materialen hebben, mits goed behandeld, een lang leven. Bekeken op de geologische tijdschaal vertegenwoordigen ze hooguit een stofje in de tijd. Toch kan ons handelen de levensduur verlengen en er overigens nog veel gemakkelijker iets afhalen.

Natuursteen en metalen

Objecten zoals vazen, beelden, ornamenten, enz. zijn vervaardigd uit tal van materialen. Veel objecten zijn van een natuursteen gemaakt, andere uit een metaal zoals zink, brons of lood. Al bij het vervaardigen wordt de basis gelegd voor een langer of korter leven. Een goed gekozen harde natuursteen, die goed en volgens het leger (de vormingsligging in de aarde) wordt verwerkt, zal het langer uithouden dan bijvoorbeeld een zachte Franse kalksteen die in ons klimaat onvoldoende weerstand heeft. Iedereen kent wel de marmeren beelden die ooit met een zacht, gezoet oppervlak waren afgewerkt maar in Nederland al snel die gladheid verliezen en soms overgaan in de typerende, op suiker lijkende, ruwe kristallijne oppervlaktestructuur. Marmer is in ons klimaat onvoldoende buitenbestendig. Dat is een gegeven en uiteindelijk is binnenzetten daarvoor de enige oplossing.

Mooie loden beelden worden vaak voorzien van een ijzeren binnenwerk. Lood is en blijft zacht en kan

op den duur onder zijn eigen gewicht vervormen. Uiteraard hangt het erg af van de detaillering: te dunne onderbenen zakken eerder door dan stevige stappers. Indien het ijzeren binnenwerk niet goed is behandeld zal het op termijn altijd roesten. Roest neemt een aanmerkelijk groter volume in dan ijzer en als gevolg daarvan kan zo'n binnenwerk het beeld uit elkaar drukken. Slechts een ingrijpende restauratie, waarbij het beeld als het ware wordt geopereerd om al het roestende ijzer te verwijderen en te vervangen door roestvast staal en deugdelijk te isoleren van de loden mantel is dan de oplossing. Metalen beelden kunnen onderhouden zoals verderop voor stenen beelden wordt beschreven, dat wil zeggen op gezette tijden schoonmaken en eventueel met een zuivere bijenwas dun behandelen. Door de vele verschillende metalen die ook nog eens allemaal een andere patinerings kunnen hebben is het geven van een algemeen advies voor behoud en herstel moeilijk. Het komt daarbij vrijwel altijd aan op het raadplegen van een ter zake kundige restaurator.

Ieder zijn vak

De hovenier zou het zeker merkwaardig vinden als een steenhouwer hem werk uit handen zou nemen en aan de slag zou gaan met plantenmateriaal. Omgekeerd komt het eigenlijk altijd voor dat de hovenier zich moet bekommeren om objecten van steen, ijzer, lood of brons. Gelukkig is er zoiets als gezond verstand zodat echte rampen maar zelden voorkomen.

Voor een hovenier zal de term 'stoomreiniging met natte verzadigde stoom' mogelijk weinig zeggen, voor een restaurator stenen beelden is dat een veilige en toepasbare methode. Voor een hovenier zal 'complexonpasta' een onbegrijpelijke, naar gif en chemicaliën riekende

term zijn, terwijl het voor de restaurator een zeer milde methode om aanhangende zwarte korsten op te lossen is.

Bij het omgaan met objecten kan er veel zelf gedaan worden, maar wanneer het aankomt op bescherming, reiniging of herstel dan is men aangewezen op de specifieke deskundigheid van een restaurator beelden. Ook daarin zijn weer enkele specialismen aan te wijzen, vaak samenhangend met de aard van het materiaal.

Restauratoren zijn verenigd in 'Veres' de vereniging van restauratoren die onder andere de ethische code voor restauratie hebben onderschreven. Een dergelijke code omschrijft de attitude waarmee het object wordt tegemoetgetreden en geeft suggesties voor goede zakelijke en praktische afspraken.¹⁾ Voorts kan men te rade gaan bij de onderzoekende en adviserende Rijksinstellingen.²⁾

Behouden of ...?

Eigenlijk wordt er bij oudere objecten altijd van uitgegaan dat ze behouden dienen te worden. Bij objecten die bijvoorbeeld geregistreerd staan als monument, omdat ze deel uitmaken van een beschermd geheel, is het evident dat onderhoud en behoud hand in hand gaan. Immers, het object wordt van zodanige waarde geacht dat het in die staat dient te worden doorgegeven aan latere generaties. Deze waarde zal vaak een kunsthistorisch bepaalde waarde zijn. Er zijn echter nog vele andere redenen denkbaar waarom een object behouden zou dienen te worden. Het kan bijvoorbeeld gaan om zeldzaamheidswaarde. Ook kan een emotionele waarde de reden zijn; ooit meegenomen uit een ver land of een materialisatie van een geliefde die het object schonk of er een speciale band mee had. En een waarde die nauwelijks te omschrijven is, maar die

door:

Rob Crèvecoeur,
wetenschappelijk
medewerker bij
Instituut Collectie
Nederland

Het omgaan met objecten in parken en tuinen

misschien wel het diepste gaat, is de schoonheid van een object. Soms, zou een object die andere kans moeten hebben om langzaam te vergaan, te verweren, uit elkaar te vallen, als het ware terug te keren tot stof en gruis. Vaak heeft zo'n situatie een onmiskenbare charme, in restauratiekringen heet het simpelweg het 'ruïne-model'!

Hoe behouden?

Het is aan te bevelen voorafgaand aan welke handeling dan ook, van te voren na te denken over het gewenste resultaat. Er kunnen namelijk veel verschillende verwachtingen bestaan: de romantisch ingestelde eigenaar kan misschien best leven met het langzaam vergaan van het object, het 'ruïne-model'; de monumentenzorger zal zich afvragen of het beschermde object wel conform de onderhoudsverplichting wordt behandeld. Het object krijgt dan niet eens de kans om op te gaan in het geheel. De hovenier zal het object misschien het liefst verplaatsen omdat hij er nooit met het tractortje langs kan. Het verplaatsen kan zoveel risico inhouden dat daardoor eeuwige schade ontstaat. Het kan zijn dat een andere benadering en behandeling wel het beoogde resultaat levert en bijdraagt aan het behoud, terwijl toch de samenhang in het geheel van de tuin behouden blijft. Zo kan beperkt verwijderen van sterke algaanslag ongemerkte verdere achteruitgang tegen gaan, terwijl toch geen superschoon object hoeft te ontstaan. Alleen zal men wel wat vaker dergelijke beperkte reiniging moeten uitvoeren. Dan is het dus niet zozeer de kracht van de ingreep maar meer de frequentie van een beperkte ingreep die bijdraagt aan het behoud. Als een object al beschermd is kan in overleg worden gekozen voor een beperkte technische ingreep in plaats van de zo vaak uitgevoerde totaalbehandelingen. Men moet zich altijd weer afvragen wat werkelijk

moet, wat men wil, wat esthetische gevolgen zal hebben en wat een technische noodzaak is.

Als de wens bestaat een object te behouden zal het allereerst aankomen op een goede technische observatie en inventarisatie van het gebruikte materiaal en de problemen die mogelijk een rol kunnen gaan spelen.³⁾ Pas als men de problemen goed in kaart heeft gebracht kan gedacht worden aan maatregelen. Indien een object schade heeft opgelopen of dreigt op te lopen door roestend ijzer, men moet dan denken aan doken (verbindingsstaaf) e.d, is het zaak deze te verwijderen en te vervangen door niet-roestend materiaal.

Gebroken delen kunnen worden gelijmd met daarvoor geschikte lijmsorten op basis van epoxy- of polyurethaan. Het is daarbij zaak om spaarzaam en verstandig te lijmen opdat geen onbedoelde barrière ontstaat voor het vochttransport. Indien men bijvoorbeeld een kop weer op de romp lijmt en dat doet door het gehele vlak met lijm in te smeren dan kan op de ondoordringbare lijmlaag zakkend water blijven staan en is vorstschade mogelijk. Enkele dotjes lijm is genoeg en voorkomt dit probleem.

Zo zullen reparaties ook niet moeten worden uitgevoerd met een te harde of te dichte (cement)mortel, maar met een geschikte, minerale steenreparatiemortel die vergelijkbare eigenschappen als de steen heeft. Een product dat als lijm en als reparatiemassa liefst niet moet worden gebruikt is de steenlijm op basis van polyester. Dit materiaal krimpt tijdens het harden en weerstaat de temperatuursveranderingen in de buitenlucht niet. Binnen een paar jaar is het object aan een nieuwe reparatie toe.

Vastpakken

Rijk versierde vazen hebben ornamenten, hengsels en soms hele bloementrossen die uitsteken. Om

zulk gedetailleerd werk te maken zijn vele kleine klappen van de beeldhouwershamer nodig. In feite hebben de meest geornamenteerde delen het tijdens het maken al zwaar te verduren gehad.

In de holtes blijft makkelijk regenwater staan en is daardoor vatbaar voor alggroei en mos. Het is dan ook niet verwonderlijk dat vaak sterk geornamenteerde delen zijn afgerond en vorm hebben verloren. Bovendien vragen uitsteeksels er als het ware om om aan opgepakt te worden. En als het object daaraan niet wordt getild dan steekt hij soms net te ver uit, pats, afgebroken!

Reinigen

Reinigen van een object is eigenlijk altijd een goede zaak. Vooral in parken en tuinen, meer dan in een stedelijke omgeving, zal op objecten een aanslag van organisch materiaal ontstaan. Een algwaas is geen enkel probleem voor enig materiaal, maar een algaag kan zo dik worden dat er langer vocht in wordt vastgehouden, waarna mos een voedingsbodem kan gaan vinden. Deze organismen kunnen met hun minuscule draadworteltjes in de poriën van het object vast gaan zitten, waardoor die dan steeds minder gemakkelijk zijn te reinigen. Afgestorven plantmateriaal kan bruinig zwarte verkleuringen geven en die zitten vaak diep in de steen. Ook dan is reinigen niet meer goed mogelijk zonder dat er schade wordt aangericht aan de steenstructuur zelf. Een eenvoudige en goede oplossing bestaat eruit dat men de objecten 'wast' met een sopje uit schoon water en een flinke scheut babyshampoo. Het neutrale karakter van deze zeep (prikt niet in de oogjes, prikt niet in de steen!) geeft geen reactie met de steen of metaal en laat geen ongewenste resten na. Na het afborstelen wel altijd goed en met ruim water afspoeien. Daarbij van onderen naar boven werken om strepen en vlekken te voorkomen. In een hardnekkig geval

kan men ook wat ammonia toevoegen. Ofschoon dit gevaarlijk 'klinkt' is het dat niet omdat ammonia geen reactie met natuursteen aangaat. Het gebruik van een algdodend middel kan zinvol zijn. Men dient dit te gebruiken volgens de aanwijzingen op de verpakking. Daarop staat ook altijd de werkzame stof genoemd.⁴⁾ Sommige steensoorten, vooral zandsteensoorten als Bentheimer, verkleuren in de loop van hun bestaan naar een grijzig zwart uiterlijk. Dit is een volkomen natuurlijke verkleuring die niet moet worden verworpen met vervuiling. Aanhangend vuil kan volgens de bovenstaande aanwijzingen worden weggenomen, de grijzige kleur dus niet! Indien de grijzige kleur onaanvaardbaar is kan worden overwogen om het object laserend, transparant, te *kleuren*. Ik spreek hier uitdrukkelijk van kleuren in tegenstelling tot verven, waarbij een dikkere en afsluitend laag wordt aangebracht. Het 'kleuren' kan heel goed geschieden met een 'ouderwetse' echte lijnolieverf.⁵⁾ Door met een oude, wat versleten kwast de olie verf breed uit te smeren en geen echte laag te maken kan het object er weer jaren fris uitzien zonder dat problemen hoeven te ontstaan.

Beschermen

Problemen ontstaan juist vaak wanneer er een 'bescherming' wordt aangebracht. Er zijn hele industrieën die beschermingsmiddelen voor steen maken. Het gaat dan vrijwel altijd om waterafstotende preparaten op basis van siliconenverbindingen. De dunne, kleurloze preparaten dringen iets in de steen en zorgen ervoor dat het object minder water opneemt. Als gevolg daarvan zal ook de alggroei veel minder zijn. Vuil spoelt meteen van het object af. Dat lijkt toch prachtig!!! Dat *lijkt* ook prachtig maar het is in de praktijk vaak desastreus. Want een object dat al enig leven achter zich heeft is zelden in een optimale staat en zonder enig gebrek. Bovendien zullen alle steenachtige materialen vocht hebben opgezogen. Door zo'n behandeling kan dat vocht veel minder gemakkelijk verdampen, de droogsnelheid van steen neemt dramatisch af en vorstschade is dan goed mogelijk. In de brochures wordt altijd gesproken over dampdoorlatendheid, waarmee de

suggestie wordt gewekt dat het object dus goed kan drogen, maar niets is minder waar.

De enige bescherming die men in het voorjaar na een lichte reinigingsbeurt verder zonder enig probleem kan aanbrengen is een zeer dunne bijenwaslaag. Daarbij werkt men het liefst met een echte bijenwas-emulsie die dun en egaal wordt aangebracht en uitgepoetst met een zachte kokosborstel.⁶⁾ Deze natuurlijke was laat langdurig vocht ongehinderd door, terwijl een korte hevige bui wordt tegengehouden. De bijenwas wordt in de natuur afgebroken, zodat men de behandeling jaarlijks moet herhalen. Juist deze beperkte levensduur van het preparaat is uiterst belangrijk omdat dan door herhaalde applicatie geen alsmaar dikkere lagen worden opgebouwd. Het is dan ook zaak om gebruik te maken van dit preparaat op natuurlijke basis en niet van een veel 'duurzamere' wassoort, zoals in andere samenstellingen, huishoudwassen, autopoetsmiddelen e.d. wel zitten verwerkt.

Eigenlijk past er maar één dringend advies: zorg voor 'natuurlijke' maatregelen zoals een dakje of een afdekzeil vanaf half november zodat objecten in de winter niet overmatig vochtig worden en kunnen kapotvriezen. Er zijn in de diverse tuinen verschillende oplossingen bedacht en sommige komen zelf inmiddels in aanmerking voor het predikaat 'Monumentaal'. Echter niet altijd zijn de oplossingen even veilig.

Vaak wordt van bossen stro en rietmatten gebruik gemaakt, maar daar zit het gevaar aan vast dat vochtig stro een verkleuring kan geven die soms vrij ver in de steen doordringt. Relatief onhandelbare en zware kastconstructies bergen risico's in zich tijdens het plaatsen en verwijderen. Te dichte kasten sluiten vocht juist op en slappe zeilen zonder inwendige draagconstructies hangen automatisch op de uitstekende delen van een beeld, en dat zijn nu juist de meest kwetsbare plaatsen. Het mooiste is het indien men uit RVS-buis een viertal steunen met haaks omgebogen einde maakt en die als een soort tentframe bovenin koppelt. Daaroverheen, en dus ruim om het meest uitstekende deel heen, trekt men een van zeildoek gemaakte stevige hoes. Deze wordt

aan de onderzijde iets boven de grond met behulp van nylonbanden aan ringen aan de staanders vastgezet. Door de onderkant bewust open te laten kan het onder de hoes lekker waaien en droogt het object verder. Het relatief gemakkelijk opzetten brengt weinig risico's met zich mee.

In de zomer laten zich de afzonderlijke stangen en hoezen eenvoudig op een zolder o.i.d. opbergen en nemen dan niet veel ruimte in. Het bovenbeschreven tentje is echt de beste oplossing!

De moraal van het verhaal

Geniet van de objecten. Ga er een beetje voorzichtig mee om, wat neerkomt op gezond verstand in plaats van kracht bij het verplaatsen, neutrale zeep in plaats van sterke reinigingsmiddelen, niets doen in plaats van iets verkeerd doen, verslijtende preparaten in plaats van uiterst duurzame en een tentje in de winter. Een boodschap van niets! De objecten zullen u echter dankbaar zijn.

Noten:

- 1) Het secretariaat van Veres is gevestigd: Prins Hendriklaan 12, Postbus 11503, 1001 GM Amsterdam, telefoon 020 - 6703328. Op aanvraag wordt de adreslijst van aangesloten restauratoren toegestuurd.
- 2) Gedoeld wordt op het Instituut Collectie Nederland, Gabriel Metsustraat 8, Postbus 76709, 1070 KA Amsterdam, telefoon 020-3054545 en bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Broederplein 41, 3700 BA Zeist, telefoon 030-6983211.
- 3) Schrijver dezes voert in samenwerking met restauratoren momenteel een onderzoek uit naar behoud en beheer van objecten in de openbare ruimte, men moet dan denken aan objecten die zijn aangekocht door gemeenten e.d. Naar verwachting zal in de loop van 1999 een publicatie over dit onderwerp verschijnen.
- 4) Het moet gaan om een organische verbinding: quaternaire ammoniumchloride, vaak ook als quaternaire verbinding aangeduid. Een bekend merk is Dimanin van Bayer; verkrijgbaar in de meeste tuinwinkels.
- 5) Er zijn twee merken 'echte' olie verf, Auro (Huizerstraatweg 115, Naarden) en Linova (Laarstraat 74, Zutphen).
- 6) Het gaat dan om Supral AK, Supral fabrieken, Verbeetenstraat 22, Breda.

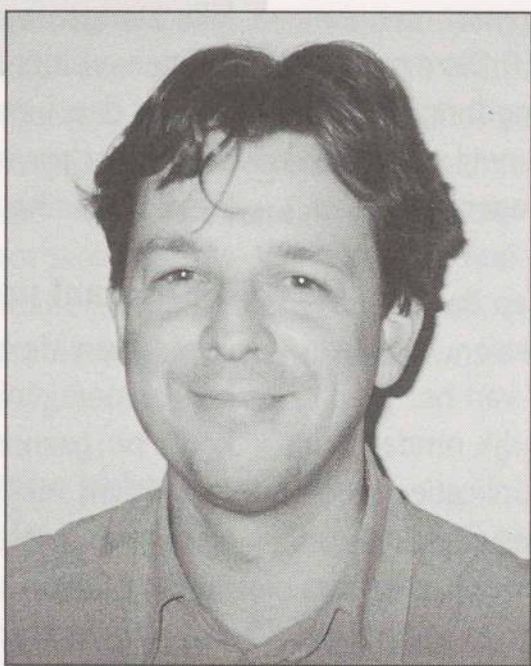
Foto:

Jelmer Prins

bureausecretaris en

beleidsmedewerker

LCM

Verhuizing bureau LCM

Het bureau van de Stichting Landelijk Contact van Museumconsulenten is per 1 januari jl. verhuisd van de Brabantse Museumstichting in Tilburg naar de Nederlandse Museumvereniging in Amsterdam. Het wordt bemand door Jelmer Prins, die als bureausecretaris en beleidsmedewerker het centrale aanspreekpunt van het LCM is. Alleen de distributie van LCM-publicaties blijft in Tilburg.

De NMV en het LCM werken nauw samen als beheerders van het Museumregister en als coördinatoren van het scholingsaanbod voor museummedewerkers. Jelmer Prins heeft naast zijn reguliere werk voor het LCM de taak gekregen de Stichting Het Nederlands Museumregister i.o. te ondersteunen en de integratie van het scholingsprogramma van de provinciaal museumconsulenten met dat van de NMV te bevorderen.

Inlichtingen NMV/LCM, Jelmer Prins, telefoon (020) 670 11 00 (maandag t/m donderdag), e-mail lcm@museumvereniging.nl. Bestellingen van LCM-publicaties bij de Brabantse Museumstichting, Irry Vervoord, telefoon (013) 535 55 65, e-mail bms@bart.nl.

Museaal Historisch Perspectief Noord-Holland

In Noord-Holland gaan de regionale museumconsulenten en de consu-

lent geschiedbeoefening samenwerken binnen de stichting Museaal en Historisch Perspectief Noord-Holland. Het adres van de stichting is Nieuwe Gracht 7, Postbus 5348, 2000 GH Haarlem. Het tijdelijke telefoonnummer is (023) 531 91 39.

Cursusbrochure NMV/LCM

In juni verschijnt de nieuwe cursusbrochure van de Nederlandse Museumvereniging (NMV) en het Landelijk Contact van Museumconsulenten (LCM). Ook alle basis-cursussen die de provinciaal museumconsulenten organiseren zijn in deze brochure opgenomen.

Nieuw zijn onder andere de introductiebijeenkomsten over de Art and Architecture Thesaurus (AAT) en de Marketingcursussen die op diverse plaatsen in het land worden aangeboden.

Ieder museum ontvangt een exemplaar van de brochure.

Introductiebijeenkomst Art and Architecture Thesaurus

In het najaar worden vier introductiebijeenkomsten gehouden over de AAT. De bijeenkomsten worden verzorgd door het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie en ontwikkeld in samenwerking met het LCM. De volgende vragen komen aan de orde: Wat is AAT? Waarom de AAT? Hoe zit de AAT in elkaar? Wat kun je met de AAT? Hoe gebruik je de AAT? Men leert bijvoorbeeld hoe men de AAT kan gebruiken voor het vullen van de thesaurusmodule van een standaard collectieregistratieprogramma. Ook mogelijke toekomstige ontwikkelingen worden geschetst.

De introductiebijeenkomst wordt gegeven door Jan. P. van de Voort en Annette Gaalman en neemt één dagdeel in beslag: 20 september in het Drents Museum in Assen; 27 september in Museum Bronbeek in Arnhem; 4 oktober in het Milieu & Educatie Centrum in Eindhoven; 11

oktober in het Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden. Opgave uiterlijk vier weken tevoren bij uw provinciaal museumconsulent.

Marketingcursussen

In oktober start de cursus Marketing voor medewerkers van kleine en middelgrote musea in de regio's Oost en Zuid. Het Noorden is in februari 2000 aan de beurt.

Doel is musea op een actieve manier kennis te laten maken met marketing en toe te werken naar het opstellen van een marketing en communicatieplan. De cursus is samengesteld door Bureau Menno Heling i.s.m. het LCM. De cursus duurt vier dagdelen plus een terugkommiddag. Meer informatie is verkrijgbaar bij uw provinciaal museumconsulent.

Musea en lokale belastingen

De staatssecretarissen van Financiën en OCenW hebben een commissie cultuur en belastingen geïnstalleerd. Onderzocht wordt welke problemen culturele instellingen (dus ook musea) hebben met lokale belastingen en hoe deze opgelost kunnen worden. Heeft u ervaringen met deze problematiek dan is het raadzaam contact op te nemen met uw provinciaal museumconsulent. Deze zal er voor zorgen dat de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en de commissie cultuur en belastingen hiervan op de hoogte worden gesteld. Iets soortgelijks is destijds gebeurd met de BTW, de positieve gevolgen zijn bekend.

